

KALMAN MESARIĆ

KOZMIČKI ŽONGLERI

KALMAN MESARIĆ / KOZMIČKI ŽONGLERI

KALMAN MESARIĆ
KOZMIČKI ŽONGLERI

Knjižnica Ogranka Matice hrvatske u Čakovcu
Knjiga 134.

NAKLADNIK
Ogranak Matice hrvatske u Čakovcu

ZA NAKLADNIKA
Zoran Turk

UREDNIKA
Mirjana Hržić

JEZIČNA REDAKTURA,
LEKTURA I KOREKTURA KNJIGE
Marija Oto

NASLOVNICA:
Naslovnica izdanja naklade Neva iz 1925.

OBLIKOVANJE
Ivančica Srnec

TISAK
Tamposit Nedelišće

ISBN: 978-953-8488-25-2

CIP zapis je dostupan u računalnome katalogu Nacionalne i
sveučilišne knjižnice u Zagrebu pod brojem 001282000.

KALMAN MESARIĆ

KOZMIČKI ŽONGLERI

Burleskni teatar u 3 aktovke

mh
maticahrvatska
Ogranak Matice hrvatske u Čakovcu

Čakovec, 2025.

DESPERATERI

Figure:

Trojstvo:

DESPERATER A

DESPERATER B

DESPERATER C (ŽENOMRZAC GLAVNI)

Nemogući tip:

NAPAST – ŽENKA.

Događa se: pred našim očima.

Scena: Azil u mozgu Ženomrscia Glavnog.

Tehnički proces stvaranja ove burleske koja je drama riječi:

U danima našega vremena dogodilo se Čovjeku ovo: Trenutak potopio Život. Svijest je lebdjela, rotirala na vršku pogleda u se. Rasplinula se svijest.

I dogodilo se da je u ovome trenutku mašta = Ženomrzac Glavni bila u najintimnijem dohvat u Čovjeka, svojega Stvoritelja.

Ženomrzac je u taj čas zahvatio u transu konture svojega pogleda i prenio ih iz podsvijesti u mozak.

Nakon toga njegov je mozak formirao sljedeću spiritualiziranu konkretnost svoje stvaralačke podsvijesti:

Scena:

AZIL desperatera u mozgu Ženomrscia Glavnog. On je ismijao sve anatomske proporcije.

Prostor. Dno. Dim lojanice. Nema realnoga života. Trojstvo desperatera i Ženka konkretizirani su tipovi. Nije potvrđeno ima li zraka.

Gore u nedohvatu ukočilo se Sunce. Svijetli zbog sebe sebi. I nitko nema ništa od toga.

*Oštra su koplja zasjekla mozak.
Nad glavama plešu torture mozga crni, crveni i zeleni ples.
To su plesovi užasa – strave, puti – erotike, strasti – pobjede.
Cijedi se crna strava iz mozga. Vrište koplja crveno. Prži se put.
Jecaju srca. Ciliknula je strast. Zelena poplava harači. Triumfira
pobjeda.
Desperateri su zgureni u mozgu. Isprekrižala ih koplja plesova.
Desperateri se mole:*

C: O, autore...

A i B: Smiluj nam se!

C: Stvoritelju naš!

A i B: Smiluj nam se!

C: Stvoritelju...

A i B: Smiluj nam se!

C: ...pogledaj na nas...

A i B: Smiluj nam se!

C: ...i vidjet ćeš...

A i B: Smiluj nam se!

C: ...da ja, koji mrzim ženu...

A i B: Smiluj nam se!

C: ...i A koji je sit žene,...

A i B: Smiluj nam se!

C: ...i B koji čezne ženu,...

A i B: Smiluj nam se!

C: ...svi mi živimo s tobom i u tebi!

C: Naše su se ruke...

A i B: Smiluj nam se!

C: ...zakačile o tvoj mozak...

A i B: Smiluj nam se!

C: ...a naše noge...

A i B: Smiluj nam se!

C: ...gaze do koljena...

A i B: Smiluj nam se!
C: ...krv tvojega srca.
A i B: Smiluj nam se!
C: Smiluješ li se nama,...
A i B: Smiluj nam se!
C: ...smilovat ćeš se i samome sebi...
A i B: Smiluj nam se!
C: ...O, autore, Stvoritelju naš!
A i B: Smiluj nam se!

*Smirio se mozak.
Odlepršao je ples. Izvukla se koplja iz mozga.
Desperateri su odahnuli:*

B: Gospodine A, poljubi plam ove lojanice. U svjetlu je spas.
A: Plujem.
B: Poljubi plam ove lojanice. U svjetlu je spas.
A: Plujem.
B: Znaš li ti zašto pijetao zorom kukuriče?
A: Sit je ženke.
B: Ne. On čezne ženu. Gospodine A! Lojanica je tako povodljiva.
Njezin plam drhturi kao strast žene.
A: Tko je žedan ženske gadosti?
B: Uh, marš! Podriguje ti se od sitosti.
A: Moj mozak krvari i ostavlja trag.
B: Odat ću ti jednu tajnu.
A: Ukratko.
B: Ja izgaram.
A: Moj mozak ostavlja trag.
B: Ja ću poći. Kako se ide natrag?
A: Ne znam.
B: Vratite me. O, kako se ide natrag?

- A: Natrag je pametno. Naprijed je ludo. Mi smo luđaci. Ne znam.
- C: Osvijesti se, čovječe! Natrag znači sredina. Sredina je ples ulice. Sredina je vergl sajmeni. Sredina je anonimna serenada i razcmoljenost mladaca u pubertetu. Čovječe! Naša konstatacija šupljine grada rodila je prezir.
- A: Tako je: Prezir.
- C: Prezir je svaki naš dah. Revolt je naš vulkan. Lava će biti visok polet naš.
- B: Žena! Žena!
- C: Šutite. Šutite! Žena je kamen na grobu naše samoće. Žena je zastor našega pogleda prema Suncu. Žena je olovo na nogama našim na letu u svemir. Žena je cmizdravo štene na zračnoj tračnici naše goruće kozmičke jurnjave u Vječnost. Šutite! Vi ste gadovi i uspoređujete sveti ovaj plam s puti i nagonom ženskim. Šutite! (*Diže lojanicu u zanosu.*) Budi pozdravljeno, ti sveto svjetlo, u rupčagi moje egzistencije! Ti sveto svjetlo koje si buntovni dio jedne nedužno zaklane životinje. Plam tvoje neka je osveta nevino prolivene krvi matere tvoje. Dižem te nad sebe, nad ljude. Pali i svijetli nam putove naše, ti živi ponosu iskona svoga.
- (*Lojanica utrnu. Smrdljivi dim poteče prostorom.*)
- B: Phhhahahaha!
- C: Tako?
- A: Ništa. Ništa. Ruga ti se životinja. Ona nije bila nevina. Zato se ruga. Sve je sarkastično što je ikada udovoljavalo spolne potrebe. Naročito žensko. A to je bila jamačno krava. Ma da, da. To filozofi ne znaju. A psiholozi? Ni oni toga ne znaju. To spada u kriminalnu psihologiju identiteta. Nova nauka na etnografskom području našega mozga.
- B: Phhhahahaha!
- A: Kuš. Što se vraga cerekaš... A ono drugo, znaš, glede žene, tu se potpunosti slažem s tobom, gospodine Ženomršče. Ja u

praksi, ti u teoriji.

C: Nije to moja uspavanka u spoznaju. Asket neće večerati iz pladnja ženskih bedara.

A: Posve ispravno. Uostalom, mi se slažemo. Ja sam sit zbog učinka, dakle, aktivno sit. Ti si sit zbog mogućnosti. Dakle: pasivni fluid akcije djeluje na tebe poput same akcije. Jaka imaginativna narav.

C: Ne diraj u moju spoznaju. Ja nosim srce na dlanu.

A: Spremi to! Romantici su već odavna oborili vrijednost ovoga mesnatoga artikla.

C: Nemoj vrijeđati plamen moga osjećaja. Ja ću vas poslati do đavola, a zavjesu pred našim mozgovima ganjanjem dat ću spustiti. Neka ide publika kući! Ja osjećam zirkave oči iz svih kutova. Na ulici, u kavani, svuda. Mene progone svuda upitnici. Htio bih jedanput biti zaista sam. Kod kuće imam razapetog Krista na stijeni. Pa ni onda nisam sam. Uvijek ta publika i stvari i Krist oko mene.

A: Ti si prošao most saznanja. Ne čudi se! Svaki korak uspona znači: hipertrofija intelekta. To je ono što neki liječnici diletanti proglašavaju ludilom. Ne boj se! Sada se nalaziš na serpentini koja vodi apsolutnome.

B: Mene pustite natrag preko mosta.

C: Porušeni su mostovi uslijed karambola srdaca.

B: Tebi je utrnula svijeća. A ja nosim nov život!

A: Nađi si put.

B: Znam ga. Pokazao mi ga dim lojanice. Jedino dim je istina i putokaz.

A: Odlazi.

B: A ovaj?

C: Odlazi bez uspomene.

B: Dajte mi lojanicu.

A: Ne treba ti. S onu stranu svijetli sunce svima.

B: (*Ne nalazi izlaza. Klone!*)
A i C: (*Uranjaju u se. Tišina. Svečano!*)
A: No, što je?
B: Ništa.
C: Gdje je izlaz?
B: Izgubio sam nit.
A: A dim?
B: Rasplinuo se.
A: Dim se izgubio u koloraturi. Pjeva, nema natrag!
B: Ja nisam htio nikada naprijed.
A: Sve nas je pritisla mržnja na dno.
C: Treba poći na dno da bude snažniji polet u vis.
A: Sve je dobro, ali bez sunca ipak. Sunce je glavno.
B: Jedino žena ima snagu sunca.
C: Uvjeravam vas da ću se ja popeti iznad sunca. Ja tražim izlaz izvan sunca, izvan žene, izvan sebe. Sunce mi se može smijati, može mi se rugati. Moja će pobjeda biti koplje u sunce.
B: Sunce se nikomu ne smije niti ne ruga. Prema svima je ono jednako disponirano.
A: A zašto je na našem nedohvatu?
B: Ono je indiferentno prema svemu.
A: Gluposti. Sunce je otac svih nas.
C: Ne vjerujem. Sunce je sterilni buntovnik. Sunce je u svečanom podnevnom pompu oličenje revolta paljenja. Ono umire dnevno u samokrvarenju što očijuka svojim ponosom. U sredini svijetli i grije.
B: Ima gore, dolje i sredina. O, zašto nismo u sredini gdje je žena?
A: Mir.
B: Moramo otići natrag u sredinu. Naš prijem sunca ovdje nije plodosadržajan.
C: Mi smo prezreli sve do grotesknosti. Zar se ne sjećaš kako su ljudi udarili valcere po tipkama naših živaca. Zar se ne sjećaš

kako su nam svrdlali sljepočice svojim filistarskim umovanjem. To je Tvoja sredina. Sredina žena, purgara, bijele kave i pečenih prasaca. I udobnih znanosti. I mirisnih cigara. I vedre umjetnosti. Moj prezir na sve to.

B: Ali bez žene se ne može, a sunce ima svoju moć od žene. Legenda tako kaže.

A: Pričaj. Ja volim sunce.

B: Sunce: porod dobre građanske obitelji. Isti proces razvitka: plakalo je kao što sva djeca plaču i kralo voće iz tuđih vrtova kao što sva djeca krađu. Odgoj djeteta bili su batina, psovka, milovanje, molitva. Sve točno prema svim uobičajenim pobožnim građanskim pravilima. Susjede su šaputale: kopile. I drugi su govorili: izvanbračno dijete. Sudionici su dali liječnički zaključiti hereditarne veze asimilacije. Nije se našlo ništa nezakonsko. Točno prema svim pravilima građanskih bračnih odnošaja. Nije istina da se u sedmoj godini spavalo s djevojčicama na sjeniku. To je neki pjesnik u pijanstvu napisao. Volio je samoću. Dovoljan razlog da amater-sadisti proglase nekoga onanistom. Kada je ponaraslo, bilo je potpuno indiferentno za sve. Tamo u njegovoj domovini ima stanoviti period vremena kada pelud krvari. Tada se običaji drže strogo principa evolucije. Kada mu je bilo šesnaest godina, obukli su ga, prema nekom budućem starorimskom običaju, u togu. Dva su ga eunuha odvela u grimiznu palaču protkanu snježnim vezom stradalih žrtava. Na svilenim jastucima uz parfemoskok opojnih predanosti, čežnula je žena. Bila je božica netak...

A: Marš!

B: Dječak je ostao indiferentan. Gipkost ženine puti nije odblesnula u dječakovu oku. Fluid ženine strasti nije zapalio dječakovu krv. Magnetni srh nabreknuto uzdrhtalih dojka nije trznio muskulima dječaka. Žena je strepila u času. Kao

razdražena pantera savila je struk na osvetni skok. Trzaj zgrčenih prstiju prijetio je crvenilo krvi. Časak. Tada, sijekom munje, urinula je plamen svog purpurnog izgaranja u mladićeva usta. Prisilni cjelov mladića sledenio je uzburkani nagon žene. Dječak se pretvorio u ledengvožđe utrnulog života.

A i C: Ah!

B: Žena je kriknula krikom povrijeđenog dostojanstva i prosula vatru svoga bijesa, svoje pohote, svoga nagona po mrtvoj materiji željeza. Ona se sruši mrtva. Željezni mladić indiferentni je žar i svijetlo u neumrlom nagonu pobješnjele žene.

C: Zar je to legenda o ovom suncu?

B: Jest, to je legenda o ovom suncu.

A: Sunce čeka pobjedu svoju, pobjedu žene.

C: Moja je mržnja svaki dah. A svaki dah neka je oštri rez protesta prema...

A: Prema?

C: No, prema svemu.

A: Kako je teško naći definiciju života.

B: Definicija je žena.

C: Aksiom definicije životnog problema jest crna mačka na raskršću.

A: Bravo! Ovo je pozitivna sinteza svih životnih definicija.

B: Nema definicije bez sredine. Žena je sve. Žena je os.

C: Prezirem sredinu, prezirem. Izraz moga Duha u pulsu živaca znači misao, osjećaj, prezir. Reminisencija moga gađenja: stojim pred ispitom sazrele životne sredine.

C: U rječniku purgarske mudrosti upleten je crveno-žutom svilom veliki inicijalni monogram:

Superijorni smiješak.

SVESHVAĆANJA

Haha!

Slike za spavaonicu.

Knjige za zahod.

Muzika za ples.

Prezirem!!!

A: Ipak, Ženomršče Glavni, jedna još postoji potreba iz sredine, koja me ne ostavlja ni ovdje. Ruku ti dajem da sam uza te u svim akcijama tvog ženomržećeg djelokruga.

B: Kako si ogavan u sitosti svojoj.

A: Tek jedno te molim. Poradimo zajedničkim silama da nam se vrati sunce.

C: Eno ga.

A: Ono je kao platonska žena čiju dušu ljubiš ti, a tijelo tvoj prijatelj.

C: Meni ne treba sunce. Ja čekam čas svoga uspona. Uklonite od mene sve napasti dobra i zla. Ja hoću biti sam.

A: Mi smo jedno.

B: Mi smo jedan drugome vječna sjena.

A: Ali ovo sunce izaziva.

B: Mi nismo tlo koje bi moglo izdržati blagodati Žene Sunca.

A: Ma do vraga i Žena Sunce.

C: Ovo je sunce oskvrnjivanje naše svijesti.

B: Uostalom, tko to naš mozak ganja u unakrsno klanje.

A: Tko nas je stvorio?

B: Bog?

A: Nije nas Bog stvorio!

B: Tko se igra skrivača s nama?

A: Eto, tko? Naš autor, on nas je stvorio.

B: Pa koga vraga on to hoće od nas?

A: Eh, to su ti lukava posla. Strpao nas je nekud u nekakvu šupljinu i sada se ganjamo kao štakori.

- C: Nemojmo nikada ispitivati nakane stvoritelja naših. Mi smo surevolt njihove svijesti i bespomoćne misli mašte njihove. Ovaj sam čas telepatski saznao od autora, stvoritelja našega, da će sve dobro završiti.
- A: Ako se on u zadnji čas ne predomisli.
- B: Ništa! Trebao bi se čovjek jedanput i pobuniti protiv njih. Budi ti, Ženomršče Glavni, Lucifer naš, koji se prvi pobunio protiv Stvoritelja svoga.
- C: Ja se stapam u revolt s revoltom Stvoritelja svoga. Ja hoću u vis!
- B: Ti si kukavica i štreber.
- A: Dobro, druže! Pustimo njega. Ajdmo nas dvojica po sunce.
- B: Ah! Ideja! Tamo je izlaz u sredinu. Iza sunca je izlaz. Treba uništiti sunce!
- A: Ej, kokotiću! Da uništimo Ženu Sunce?
- B: Sunce je bijes mrtve žene! Drugoga izlaza nema.
- A: Velika je snaga u nagonском bijesu. A ja bih tek da se grijem na suncu. Kao gušter.
- B: Sam ću se boriti protiv Sunca i protiv Stvoritelja svoga.
- C: Osjećam oslobođenje od sredine. Ne vidim ga. Osjećam. Prisluškujte. Kap po kap otopit će se lažna glazura.
- A: Sve doboš torte požderat će licejke u isti tren.
- C: Ako hoćeš da ti bude jasno, gospodine B, naš je revolt uperen protiv sredine! Sredina se mora srušiti! Ima gore, dolje. Niz, vis. Sredina je za mekušave filistarske protuhe. Ako je skoro ne nestane, treba je popaliti sumporom. Treba sažgati sve one koji produljuju izmišljotinu o potrebi žene, kruha i zabave.
- B: Sve je to neodređeno.
- A: Kada se nalaziš na najvišoj točki kolokreta, onda vidiš cilj. Kada ulaziš dolje u kolokret, ne vidiš ga.
- B: Kolokret je uokolno bježanje za vlastitom sjenom.
- A: Život je kolokret.
- B: Ja izgaram.

A: Bori se!

B: Iza sunca mora da je izlaz u sredinu. K ženi. O, ja ću se džilitnuti¹ na sunce. (*Nož. Zmahne.*)

A i C (*Ukoče se*).

(*U taj čas pojavi se od nekud, ne zna se otkuda, NAPAST ŽENKA. Ona prolazi prostorom laganim, plešućim korakom. Zamamljiva. Zavodljiva.*)

B: Žena!

ŽENKA: Dugo sam kucala na vratima vašim. Vi ste me i prezirali i čeznuli. Moja odluka bila je teška. Naposljetku sam morala doći.

B: Ženo!

C: Apage!

A: A je li to službeni posjet. Je li?

Ž: Dakle, posjet je službeni.

C: Sada više ni sam ne znam što zapravo taj autor hoće od nas.

Ž: Moguće hoće čuti odjek vlastite ironije.

C: Autor je vrlo netaktičan. Vi ste predmetom naše bune. Vaša bi prisutnost mogla izazvati skandal.

B: Ženo! Udomi se u obudovljenom stanu našem. Unesi svijetla k nama jer će nas proždrijeti mrak. Budi balzam našem očajnom samoranjavanju. Ženo! Poslušaj me!

Ž: Čudno je kod vas. I kod mene nema hrane. Ni kreveta. Ima li barem gdje god gramofon? Ja bih htjela čuti pjesmu o nevjernoj ženi iz Rigoleta. Ono je tako ugodno. O, ja volim umjetnost. Čudno je kod vas.

A: Vaša mi prisutnost prouzrokuje grčeve sjećanja.

C: Vaša pojava zaustavlja funkciju naših misli.

Ž: Zar je takva moć u žene?

B: Velika je tvoja misija, ženo!

¹ baciti kratko koplje, džilit

Ž: Prošlost moja! Da vam pričam gospodo! Zanimat će vas. Koliko sam već reinkarnacija prošla, to, bogami, ne znam ni sama. Po sjećanju, ovo je sada moj treći život. Kako i gdje sam se prvi put rodila, ne znam. Sjećam se: bila sam sedamdeseti i sedma metresa mudroga Salamuna. On je bio pjesnik i volio je žene. Blagdanski približavao bi se k meni sabatom u svilenim zlatom izvezenim papučama namirisane brade. Tad bi mi pjevao pjesme ljubavne prvonoćnog milovanja bračnog. Postala sam ružna, a on me poklonio kralju jednom iz daleke neke crnačke zemlje, koji ga je došao pitati za mudri savjet. Bila sam svetinja za cijelo pleme crnačko. Sam se kralj nije inače približio k meni, tek bi mi nabreknutim crvenilom svojih usana poljubio nokat na palcu moje noge. Umrkla sam i bila sahranjena jedući u kraljevskoj grobnici. Drugi moj život bio je mnogo prozaičniji. Bila sam dijete podruma. Prodavala sam cvijeće po kavanama. Onda sam svirala brač u gospojinskoj kapeli. Racija me strpala u bolnicu, iz bolnice došla sam na ulicu. Zatim, nekom protekcijom policije, dobila sam službu kod Njegove preuzvišenosti pravog tajnog savjetnika Njegova Veličanstva Apoštolskog cara i kralja. Kod njega nisam trebala ništa drugo raditi, samo da ga prije spavanja škakljam po tabanima. Umrkla sam i bila pokopana na općinski trošak. Sada, eto, opet novi život počinje za me.

B: Ženo, tvoja je prošlost bila u tijelu tvomem. Ti si sada nova i čista i ostani među nama.

A: Čudna, ali obična je za nas priča života tvojih. Mi nosimo teret svoga i terete svih vaših života. Nezgodna je blizina tvoja među nama.

C: Izmakni, ženo, preziru našem. Ostavi nas.

Ž: Ostavila sam ulicu i došla k vama za brigu misli vaših i utjehu srdaca vaših, koja u nesvjesnoj čežnji preziru ženu i ulicu i sredinu.

C: Otiđi na ulicu. Ulica se podaje u večernjim željama električnom svijetlu. Sve su žene rasvijetljene djevice. Izlozi su puni briljanata, novih šešira. Pogledu su žena izvor zaraženih novčanica.

Ž: Moj smijeh, haha! Novčanicama!

C: Svaki je smijeh žene laž brušenoga stakla. Krhka je na gradskom asfaltu tvrdoća njihova ponosa.

Ž (*gleda ga koketno*): Na tebe imam bogami pik!

C (*ostavlja je s gađenjem*).

A: Ostavi čovjeka. On se zove Ženomrzac.

Ž: Vrlo pikantno! Jeste li vi sladokusac?

A: Ostavi mene. Ostavi mene!

Ž (*B-u*): Je li mladiću? Jesi li barem ti pametan u ludnici?

B (*klekne*): Ja sam tvoj rob.

Ž (*smješka se. Fićuka i pleše ples iz „Carmena“*): Muziku! Muziku!

A: Muzika je škrgut misli naših.

B: O ženo! Zašto si dahнула dahom edenske želje u moju dušu?

Ženo! Zašto si srknula sok jabuke, da ga uštrcaš u moju krv?

Ž (*obilazi plešući B-a i dotiče ga se koprenom*).

B: Ženo! Anđele! Koprena tvoje bliskosti miluje britko golicavi nagon puti moje.

Ž (*smije se i fićuka i pleše dalje*).

B: Anđele! Simfonijski val tvog nebeskog smijeha uspavljuje svijest moju. Ženo! Ja gorim. Dopusti da poljubim mjesto gdje lebdi anđeoska pojava tvoja. Ženo! Anđele! Uništi mi dušu! Zgazi mi svijest! Pogasi mi pogled! Ali goruću put moju primi u purpurni okvir cjelova tvoga. Neka izgara u dahu usana tvojih. Anđele, savij me u koprenu gdje mirtom ovjenčane drhte u očekivanju nevine grudi tvoje.

A: Štene ti slinavo, prokleta.

Ž: Lijepo govoriš. Mora da već dugo nisi ljubio ženu.

B (*ustaje*): Ah! Ženo!

Ž: Ženomršče! Jesi li čuo? Žena je sve! Žena je sol zemlje. Zašto mržiš ženu? Ugledaj se u druga B.

C: Ostavi me. Očaj je mati preziru momemu.

Ž: Ti još nisi našao ženu i smirenje.

C: Smirenje je predanost. Ja sam buntovnik!

Ž: Jesi li ikada osjetio srh ljubavi svesažežne? To je smirenje.

C: Ja sam prezreo smirenje i očaj sam prezreo. Pusti me, ženo.
Neka trijumfira prezir!

Ž: Jadniče, ti ne znaš, što je simfonija smirenja.

C: Haha! Naručio sam orkestar kraljeve garde s Bunopolja da mi svira simfoniju moga očaja. Njima su zarđale trube. I vagon kalafonije nije došao. To je moja tragika. Odsvirao ju je slijepi svirač na krezubom klaviru prigradske kavane. Krvavo ritmičko kidanje moga očaja: Šanzoneta² u prljavom markizetu provocira tango na krčmarskom stolu. Ples nagona i sifilis krvi i simfonija na klaviru.

Ž: Ti si nesretno dijete.

C: Nemoj mi ovako govoriti.

Ž: Ti se bojiš žene. Pogledaj mi u oči. Dotakni se moje svježeg drhtave puti. Onda reci da me mržiš.

C: Pusti me. Pusti!

Ž: Ženomršče! Tvoja je kosa tako divna. Ona se grči od želje za milovanjem ženskim. Tvoja su usta tako zgrčena od mržnje, a tako crvena i vruća i žude cjelov. Tvoje su oči tako mračne od patnje, a tako se kristalno cakle. Čovječe! Tvoje ruke vape za zagrljajem. Shvati to, Ženomršče. Približi se da osjetiš nevjerovatni drhtaj moga tijela. Moje su linije oble i drhte. Ja čeznem tebe! O, zašto se bojiš približiti mi se? Ti ne možeš izdržati moj ljubavni pogled?!

A: To je napast.

C (*odlučno diže glavu i gleda joj u oči*).

² vrsta pjesme

Ž (*približava mu se gipko, predano, nježno, osvojno*).

C (*drhti i gleda nepomično*).

Ž (*približila mu se sasvim i obujmi mu glavu*).

(*Gledaju se u oči u izgaranju*).

C (*diže polako ruke. Zagrli je grčevito, izgubljeno. Usta se približuju na cjelov*).

Ž (*naglo*): Čekaj.

C (*trgne se*).

Ž: Prije nego me poljubiš, dat ću ti dokaz svoje nevinosti. (*Diže koprenu i napola svlači čarapu*).

A: Nevinost u čarapi!?!?

B (*kod tog prizora legne potrbuške i isplazi jezik*).

A (*stane jednom nogom na njegova leđa*): Eto ti, mrcino!

Ž (*izvukla je iz čarape stručak ljiljana i daje ga C-u*).

A (*grohotom*): Hahaha! Hahaha!

B (*skače naglo*): Što? Što?

A: Hahaha! Ljiljan u čarapi.

C (*u isti čas, kada mu Ž pruži cvijet*): Pfuj! Pfuj! Ženo! Bludnice!

Ž (*odbaci gornji veo, a ljiljan drži u ruci*).

C: Razgaljeno je tijelo tvoje i izdiše u katastrofi puknutog živca.

Ž (*klekne*): Milost!

C: Pfuj! Bludnice! Krvava su koljena tvoja od klečanja pod stolovima gospodskim. Pijana je put tvoja. Ogavan mi je raspad izmoždene privlačnosti tvoje.

Ž: U oči mi gledaj. Milost!

C: Tupo je oko tvoje kao oko vola. Gnušanje je samilost moja. Bježi! Iscijepani su nokti tvoji od bolesnog grča.

Ž: Izgaranja radi, smiluj se strasti mojoj.

C: Troma je strast tvoja, plaćena bludnice. Zašto se hoćeš napojiti svježinom krvi moje? Bolesno je tijelo tvoje. Zašto mi hoćeš otrovati snagu?

Ž: Milost! O zašto lomiš strune mog nebeskog smijeha?

C: Rezak je smijeh tvoj i promukao ti je glas u vječnom piskutu naručenog milovanja. Ogavna si mi, ženo. Gnušanje je samilost moja.

Ž (*ustaje. Ljiljan joj je u ruci*): Traži se jedan kavalir koji će mi staviti ovu koprenu na rame.

(*Svi stoje ukočeno.*)

Ž: Oprostite, ja sam zacijelo ušla na kriva vrata.

A: Odlazi. Odlazi, napasnice.

C (*stoji uspravno, zatvorenih očiju*).

Ž (*zaogrne se sama koprenom. Prilazi polako C-u i otmjeno, graciozno povuče ga za nos*): Ne ljuti se, mali! Haha!

C: Prokletnice!

(*Nož, kojim je htio B navaliti na Sunce, zabljescne. C ga pograbi i navali na ŽENKU*): Prokletnice!

Ž (*ukočila se visoka, s ljiljanom. Trenutak je prozujio napetošću*):
Ne ubij!

C (*zastane. U trzaju odbaci nož*).

(*U taj čas odjekne prostorom blještavi palež jarkopodnevnog sunca*).

Ž (*prelije prostor bujicom kliktavog smijeha*): Moja je misija gotova. (*Stručak ljiljana sprema natrag u čarapu.*)

B: Ženo!

A: Sunce! Sunce!! Sunce!!!

C: To je izdaja! Spustite zavjesu! Izdaja!

(1922)

CLOWN

Figure:

PATNIK

CINIK

DJEVOJČE

PRIJATELJ

PIJANAC I.

PIJANAC II.

PIJANAC III.

KRIŽAR I.

KRIŽAR II.

KRIŽAR III.

ŽENA I.

ŽENA II.

ŽENA III.

ŽENA IV.

ŽUTO LICE

KOR KRIŽARA

KOR OHOLIH ŽENA

Glavnu ulogu igraju:

RIJEČ – ZVUK – BOJA.

Događa se:

Vrijeme: Tren prikazivanja.

Mjesto: Teatar.

Scena:

Predsoblje životne torture. Tupo oblačje umorno zastire neizvjesnost. PATNIK kruži svoj životni put. Svečana crnina = tragovi patnje. Duša nevidljiva, bijela, spremna svaki čas disonantno zazvečati, puknuti. Impozantna crnina. Crno prekriva bijelo. Istina je bijela. Duša je bijela. PATNIK je visoko sugestivan, mističan. On je nad životom. Zjenica krije treptaj boli. Bol triumfira. Visoko. Visoko. Visoko.

PATNIK: ...I nije došao nitko zapaliti tračak sreće u sivim visinama izgubljenog mene. O tko je kriv, tko je kriv što ljudi ispod mene pjevaju pjesme žalosti, a piju iz punih čaša bezbriga svojih crvenu obijest. O, tko je kriv što su zavijanja njihova sentimentalna i bolesna, a pogledi njihovi pohotne sitosti tromi. Odvratna je tuga njihova. Tko je kriv što sam bacio tajnu svoje čežnje pod noge skrivenog im veselja. Tko je kriv što sam pustio da putanja dana pljuje po meni i dopustio mislima svojim da prezirno odbace zastrtu dušu moju. O, tko je kriv što sam nesretan i sam. Uništen, prezren i sam? Sve su spone polomljene, a ja sam izronjen iz dubine sebe ostao sam. Sivi se oblaci gmizavo vuku k'o teškokrile ptice. Nebo je plavo. Zvijezde proviruju žmirkavo skrivene naslagom prijetnje. Sam. Sam. Sam. Ja sam u visokom prostoru izgubljen i sam, a moja je duša prezren buntovnik bez utočišta, bez srca, bez krova. Bez utočišta, bez srca, bez krova.

(Muzika: U daljini je zatreperio crveni žižak.)

Crveni žižak trepti. U daljini crveni žižak trepti. Netko se živ iza svjetlosti krije.

(Boje: Njegovi prsti paraju naslagu tupoga oblačja. On žuri prema svijetlu.)

Smirenje! Smirenje!! Smirenje!!!

(Muzika: Lome se akordi. Oblaci se rasplinuli. Njegov je vapaj ugasio žižak. Prostor je dimenzijalan i leden. Visoko!)

Ja sam i opet ostao sam. Sve su spone polomljene. Oblaci su otplovili. Zvijezde se smješkaju na golom plavetnilu neba. I nije došao nitko zapaliti tračak sreće u sivim visinama izgubljenog mene.

(U prostor se usuljao CINIK. Dvije crte oko rastegnutih usana truju mu dah.)

CINIK: Priroda osvećuje svoj zagaženi ponos, tužni Ahasvere! Povest ću te u prašumu prvih poriva. Sjeme tek na suncu zrije.

Mi, ti i ja i moguće još tkogod – mi smo određeni da budemo očevi jednoga pokoljenja koje će se vraćati.

PATNIK: Vraćati?

CINIK: Vraćati prašumi, suncu, vodama, divljači.

PATNIK: To ti ovako? Ti u lakiranim cipelama i značajnim crtama oko usana.

CINIK: Naša vanjšina mora biti sluga vremena da se naš duh uzmogne vratiti početku. Vraćanje znači skok iz budućnosti u prošlost. Vraćanje kroz sadašnjost značilo bi koračati natraške. To se ne može, ne smije. Cilj mora biti pred našim očima. Zemlja je okrugla. Skok je let. Treba letjeti bez stroja. Pojmiš li ti to? Cipele iz teleće kože žuljaju nogu. Došao sam po tebe. Baci crno. Poletimo zajedno. Na hrastovoj kori u slavenskim prašumama upisano je tvoje Određenje.

PATNIK: Odlazi! Ja se spašavam od prirode.

CINIK: Oštar je zub prirode. Čuvaj se.

PATNIK: Ja hoću zaboraviti prirodu.

CINIK: Jetka je osveta crvenih poriva.

PATNIK: Ja sam Patnik.

CINIK: Patnja je tvoja ruho tvoje. Ti i ne slutiš kakav se životni bljesak, smijeh, vedrina pod crnim krije.

PATNIK: Rug i bol.

CINIK: Tvoja je misao upor. Tvoja duša nema elastičnosti. Treba otresti ruho laži.

PATNIK: Pusti me. Moj je put krivulja. Moj je cilj iza svih oblaka.

CINIK: Slušaj me. Tebe tišti ruho. Odbaci crno. Pođi sa mnom. Zašto se daviš u samolaganju? Odbaci ruho i bit ćeš lagan kao vedrina. Poći ćemo k izvoru sebe pod okriljem prirode. Putem ćemo se kupati u ružičastom smijehu žena bez svijesti. Dođi!

PATNIK: Bježi sotonu! Jer pisano je: „Ne kušaj Gospoda svojega!“

CINIK (*uvukao se u se*): Hahaha! Riječ Gospodnja u ustima prokletnika, tužnoga Ahasvera.

PATNIK: Bježi! Ne iskušavaj!

CINIK (*odlazi*): Hahaha! Razumiješ li ti treptaj moga smijeha? Hahahaha! To su dvije crte oko usana. Zloćud! Haha! (*Nestaje.*)

PATNIK: Bježi. Radije sam. Radije sam.

(*Muzika: Boje: bjelina zabliješti PATNIKOVE oči. Prostor je pun treptajućih fluidova. Serafinsko valovlje. Valovi voljkosti. Boje povezuju treptaje. Mirisi struje, gode. Dižu, talasaju, gode. Jedna se igraća lopta dokotrljala u prostor.*)

PATNIK (*neizvjesno osupnut*): Djeca?

(*Uleti DJEVOJČE jedro, osamnaestogodišnje. Smijeh cvjetova. Gipkost tenisa. Cijela je pojava jedan jedini akord. Akord zvoni. Dušu obujmljivo zvoni. Zvoni do treme.*)

DJEVOJČE: Oprostite. Moja lopta.

PATNIK: Stani! Priviđenje? Aa, lopta!

DJEVOJČE: Oprostite.

PATNIK: U moju crnu putanju lopta nikad ne pada. Pozdravljam te na koljenu: Bлагословљена da si plod podsvijesti moje.

DJEVOJČE: Čudno je ovdje. Vi širite crninu i prolazite sami.

PATNIK: Djevojče! Moja je crnina laž, a oko je tvoje istina. Zdravo da si rođena u trudovima mojih samotnih čežnja.

DJEVOJČE: Vi ste kralj.

PATNIK: Kraljevi umiru u pompi. Ja u osami.

DJEVOJČE: Vaš pogled rumeni moje obraze.

PATNIK: Ja srčem istinu tvojih očiju. Ti si mlada.

DJEVOJČE: Ja sam bespomoćna, a vi, vi ste tajno otkrivenje mojih poriva.

PATNIK: Sve su tajne laži. Moja je istina smrt. Ja sam uvijek živio tebe radi. Moje je umiranje skrhana istina očiju tvojih.

DJEVOJČE: Prvi put me vidite.

PATNIK: Ti živiš od početka u patnjama mojim.

DJEVOJČE: Vaša riječ prati igru moga srca.

PATNIK: O, ja sam Patnik.

DJEVOJČE: Je li topla vaša ruka? (*Pruže si ruke.*)

PATNIK: Djevojče.

DJEVOJČE: Naše ruke drhte.

PATNIK: Djevojče.

DJEVOJČE: Da liječim tvoju patnju, Patniče.

PATNIK: Istinu tvoga oka mi pokloni.

DJEVOJČE: Liječit ću te. Ostavi visine. Dođi dolje.

PATNIK: Bjelinu mi daj. Tvoje ruke nose vedrinu.

DJEVOJČE: Uzmi moje oči. Moje oči. Patniče! Oči moje.

PATNIK: Djevojče. Kako je opojna ljubav tvoja. Ti ljubiš crne Patnike.

DJEVOJČE: Moje je srce treptaj tvog obloga glasa. Tvojih crnih tragova. Razabireš li, srce pjeva moje porive.

PATNIK (*obujmi joj glavu*): Prospi vedrinu. Vedrinu mi prospi.

DJEVOJČE: Spasi moje srce, Patniče!

PATNIK: Tvoje su oči kandilo pred tabernakulom srca.

DJEVOJČE: Moje srce kuca himnu tvog oslobođenja.

PATNIK: Jedanput sretan.

DJEVOJČE: Vječno sretan. U žene je sreća. Žena blagoslov nosi. Poklanjam ti svoje srce Patniče!

PATNIK: Ne, ja mrzim žene i žene su laž. Tebe ljubim jer nosiš istinu u zjenici. Ja čeznem istinu i smirenje.

DJEVOJČE: Svoje ti oči poklanjam. Ispij ih. Iscrpi svu dubinu očiju mojih. Blagoslovi moj poriv, Patniče!

PATNIK: O djevojče, zašto će jedanput nestati istine iz zjenica tvojih? Zašto? Zašto mora doći pojačana tragika moje patnje?

DJEVOJČE: Vječno. Vječno.

PATNIK: Varka i laž.

DJEVOJČE: Sreća. Sreća. Dođi sa mnom.

PATNIK: Ne. Oštar je bič moje torture. Lažna je koprena mojega užasa. A istina je u očima tvojim, djevojče, tek je danas svijetla. Laž je tvorevina grijeha. Istina je izobličeni pradačni oblik

vječno lutajućeg meteora. U tvoje je oko iskrica meteornog bljeska pala. Djevojče, o zašto će izbljediti bljesak očiju tvojih? Meteor još uvijek u svemiru luta. Zvijezde mu se osvećuju. Zvijezde viču. Zvijezde pale. Zvijezde se smiju. Zvijezde se smiju nama. Bezoblične patnje naše, to je osvetni rug zvijezda. Djevojče, i ti si jedna zvijezda. U tvojim je očima istina. Pobijedit će istina, a ti ćeš se smijati meni, crnome Patniku.

DJEVOJČE: Nikada. Dođi sada sa mnom. U sreću. U visinama ponestaje daha. Dođi! Dođi. Dolje. Napusti crnu putanju. Uzmi me.

PATNIK: Moje je određenje u visinama. Ja putujem. O, zašto nećeš da bude bljesak očiju tvojih putokaz i pratnja moja?

DJEVOJČE: Nećeš me? Šteta! Svoju sam mladost čuvala za egzotiku ljubavi.

PATNIK: Ostani.

DJEVOJČE: Ne sad, moram ići. Vratit ću se. Zbog vremena moram ići i guvernantu me čeka. Vratit ću se

PATNIK: Ne znaš ti kako to boli. Boli.

DJEVOJČE: Moja lopta? (*Uzima loptu.*)

PATNIK: Ti odlaziš. Moje je umiranje skrhana istina očiju tvojih. Djevojče!

DJEVOJČE: Čekaj me. Ja ću se vratiti po tebe ako budeš htio sići. (*Odlazi.*) Doviđenja! Ti moraš sići.

PATNIK: Nikada. Nikada.

(*Muzika. Boje. Kratka lomljava zvukova boli uništava bijelu vibraciju svjetla.*)

PATNIK: Oooh! Zašto je crno jače od bijeloga!?

I Bol. Bol. Bol.

I sive visine i plamen okrutne laži.

U sivim visinama spiralni plamenčić lebdi.

Osama siva modrinu mu pije. On je blijed i sam.

Zavojit blijed i sam.
Spiralni plamenčić.
Ja sam u njem, on u meni. Oko nas sivo, sivo, sivo.
Sivo se smije ko clown – meni.
Napudrana grimasa psuje – sebe.
Oličena usna cereka se – meni.
Djevojče s divnim očima topline i zjenicama istine.
I opet trpka bol i opet bol.
Neprozirnom sivom clownu prilijepiše čušku.
On se smije – meni.
Istina je moja: clown. Ja sam clown.
Neprozirnog sivog clowna pluskaju valovi nametljivog
strujanja.
Ja sam clown.
Napudrana grimasa razvlači crvene usne.
On se smije meni.
Ja se smijem sebi. Ja sam clown.
Rezak smijeh i trpka bol. Smijeh i bol.
A ja sam ipak sam i svoj. I uvijek svoj i uvijek sam.
Sam.

PRIJATELJ (*osvane naglo, užurbano*): Tražim te. Sve sam ulice
prošao, u sva sam okna zavirio, a ti nad krovovima stupaš.

PATNIK: Ja lebdim u sivom prostoru.

PRIJATELJ: Trebaš smjesta otići sa mnom. Ti si na krivom putu. I
zla je perspektiva odavde.

PATNIK: Po mojem tijelu teku suze umornog života. Pod mojim se
očima stisnuše zgrade sive i žute, mokre i blatne.

PRIJATELJ: Dođi dolje! Ja sam našao put i sa mnom trebaš poći.
Put je dolje. Ulice su blatne. Mi ćemo sjesti u automobil.
Zgrade su sive i mokre. Mi ćemo se odvesti u „Venus-Varijete“.
Tamo svatko sebe slijedi u brušenom kristalu.

PATNIK: Moje oči vide na dnu puzavi bolećiv život. Zgrade ne

govore ništa. Po njihovim oknima muklo udaraju suze.

PRIJATELJ: Oslobodi se gledanja.

PATNIK: Neću!

PRIJATELJ: Promijeni pravac.

PATNIK: Ne mogu!

PRIJATELJ: Koja korist što spašavaš sebe nad gradovima? Ulice su žile grada, a mi smo krv njegova. Siđi i budi gospodar grada.

PATNIK: Moja je duša razapeta u beskonačnom prostoru sivoga svemira. Moju je ruku pribila vlaga na nadglobusni križ milijardu gnjilih atoma. Ja lebdim i idem.

PRIJATELJ: Ja sam tvoj prijatelj. Strgni sa sebe laž. Dođi!

PATNIK: Moje je Određenje u visinama.

PRIJATELJ: Ne bi trebao odbacivati prijateljstvo. Određenje je dim. Mi putujemo i slučajnosti nam daju pravac do sljedeće stanice. Bez kompasa. Sjeti se našeg djetinjstva. Sjeti se kako smo se loptali sa zvijezdama i bili sretni. Ti si uvijek čeznuo vedrinu. Dođi dolje. U blatnim ulicama iza sivih zidina ima vedrine, života. Dođi!

PATNIK: Moja zgrčena ruka ne može pokucati na okna sivih i žutih zgrada i pronaći iza zastora licemjernih spletki jedan život sunčan, vedar i čist.

PRIJATELJ: Sve je vedro i bijelo u elegantnom svijetlu električnih žarulja. Dođi. Dođi!

PATNIK: Pusti me! Moje je Određenje u sivom prostoru. Ja lebdim...

PRIJATELJ: Žao mi je. Ali kada zaželiš života, siđi i dođi u „Venus-Varijete“. (*Hoće otići. Vraća se.*) Samo, upozoravam te, dođi bez ovog kostima. Smijeh je efektniji od spočitanja. Siđi, dragi, i ne zaboravi da sam ti prijatelj. (*Odlazi.*)

CINIK (*više izvana*): Tako, malo na lijevo i ravno; polako naprijed. Tako. Moramo presijeći Patnikovu putanju.

(*Prolazi veliko crno pseto upregnuto u trojicu pijanaca. Pseto*

prođe, a Cinik ostaje s prvim Pijancem.)

CINIK: Oprosti Patniče, ovo je jedno moje novo poduzeće. Dakako sporedno. Ono s prašumom je glavna ideja. Ovo tek onako u dokolici. Htio bih samo da vidiš. To su strojevi, a potpuno imitiraju ljude. Tri primjera pijanaca. Ovo će ti dobro doći zbog regulacije tvojih odnosa prema dolje i prema suvremenom životu.

PATNIK: Meni to ne treba. Poštedi me tih cirkusarija. Ti si moj zao duh.

CINIK: Ovo poduzeće sastoji se u tom, to ću ti priopćiti povjerljivo u četiri oka, da sam odlučio pronaći tvoju sliku za zemlju.

PATNIK: Ja sam nad zemljom.

CINIK: Trebaš sići. Dokazat ću ti da postoji tvoja slika.

PATNIK: Ne zanima me.

CINIK: O, tebe zanima sadržaj jednoga pogleda koji se odbija od kružnice.

PATNIK: Kružnice?

CINIK: Kružnica, da. Zemlja se vrti. Naše su slike ljepjenka zemlje.

PATNIK: Ne muči me.

CINIK: Pogled djevojčice, nevine djevojčice, osamnaestogodišnje, odbija se od sive kružnice tvojih misli. Tvoje su misli kružnica. Tebe zanima sadržaj pogleda.

PATNIK: Dosta, dosta. Primjera tvog poduzeća mi ne treba.

CINIK: Prvo zbog slike, a drugo, onako usput, da ti pokažem koliko divne istine sadrži jedna glupost koja čovjeku, recimo, onako slučajno padne na pamet zbog dokonog eksperimenta. Neka se to tebi čini bez smisla. Svejedno. Ja svoje ideje uvijek iskoristim. Doduše, osobite skladnosti nećeš naći u mojim primjerima. Svi su se oni opili jeftine rakije. Ali rezultat tih pokusa mogao bi te obratiti. A moguće ćeš naći ipak kakav smisao u tom. Uostalom, ja ću ti ga moguće i odati. Naglašavam, to su kolekcije mog poduzeća. Samo se strpi.

Ovaj prvi je filozof (*Odrešuje ga uzice.*) Zavrjeđuje osobitu pažnju. Hokus pokus. Može početi.

PIJANAC I. (*tetura pijano*):

[Forte:] Ja sam sve, a sve je ništa

Cijeli svijet je gnojni prišt

Haha!

To je moja filozofija.

U meni živi element

On je mudrost sva

i pijane istine fragmenat.

Da živi istina

i pijani kuraž!

Ulica je laž.

I svi vi oko mene:

žene, ljudi, kuće, zastori,

propovjednici i pastori

ovčica šugavih

trikolorno oličena ste laž.

Dolje laž!

U mojoj glavi vrte se spirale ocjelne

i siplju iskre zelene i žute.

Element gori.

Goruće iskrice mozak mi tružu.

Oo!

Podzemni čavli noge mi kuju.

Oo!

Zar neću naprijed doć?

Liniji je kraj.

Maknite se kamene nemani!...

Zar liniji je kraj?

Da živi element!
Da živi Noemov raj
i kanigalilejska svadba
mojih mozgovnih spirala!
Na moj je element
zelena iskrica pala.
Ja postadoh mag
Vino pretvaram u vodu.
Hehe!
Ne zamjerite, publiko slavna,
ja se već valjam po podu.

Filozofija je moja
podzemnim čavlima
uz moje prikovane noge.
Haha!
Ne zamjerite!

CINIK (*plješče*): Bravo! Bravo!

(*PIJANAC je ustao i ukočio se. CINIK ga povezuje, a pseto ga odvuče u suprotnu kulisu. Pojavljuje se PIJANAC II.*)

PATNIK: Ostavi me! Čemu sve to?

CINIK: Samo se strpi. Sada dolazi sirotinja, činovnik, dnevničar, oficijal³, pisar, kako li se već ti ljudi zovu. Njegov platni razred karakteriziraju poderani laktovi. To je ona vrsta ljudi za koje čovjek ne zna što su zavrijedili: kruha ili batinu. (*Škaklja PIJANCA II. po podbratku.*) Ajde, staro momče!

PIJANAC II. (*vuče se krotko*):

[Piano:] Pardon!
Oprosti, o dragi, ti moj mili,
što i ja ne prolazim u svili

³ državni službenik nižeg položaja

kao kakva dama
kroz tebe
o moj mili grade!
Vidiš, ti me u propast vučeš,
a niti kriv si ti niti ja
jer zemaljska ova kugla sva je pjana.

Ja te volim,
o ulico siva!
Znam, ti nisi kriva,
što su moja dječica gola,
žena gladna
a odjeća moja jadna.

Samo da me ne vide,
jer me se, nesretna, stide
vlastita djeca.
O, nezahvalnosti, o!

Moja žena čeka me bijesna
kandžijom gorkom
žarkoplamnih riječi
Bujica će teći
i svojim će rođenim
jezikom sjeći
razdraganu mi ćud.
O samo da me ne vide
jer mi je neugodno,
kad me se stide
vlastita djeca.

Oprosti, grade mili,

što i ja ne mogu
biti u svili.
Ti si pjan i ja sam pjan
k'o da smo negdje
zajedno pili.
Ja te volim,
al vučem se uza zid –
prosti, molim,
sad već i mene je stid.

CINIK: Tako, i taj bi bio gotov. (*Veže ga.*)

PATNIK: Dosta. Dosta. Nema svrhe.

CINIK: Još jedan i posljednji. Osobito tipičan primjer robusnog djelovanja naših domaćih nepatvorenih proizvoda. Ova vrsta najviše troši, najborbenija je i najneopasnija. Dakle, crveni revolucionar.

PIJANAC III. (*pojavljuje se. CINIK ga oslobađa uzice. On se odmah trgne.*):

[Agitato:] Dolje багаža, hulje i lopovi,
spalit ću vas sve, vi gnjili snopovi
mesa i kosti.
Vadim nož i sve ću probosti,
koji se usude mjeriti se mojom
pradivljom jakosti.
Alkohol pali moje živce,
a ja palit ću ljude i grad.
Neću znati ni za kakvu
više bol
ni stid, ni laž.
Posve gol
ulicom ću trčati i vikati:
Dolje stid i laž!
Tko mi šta može, tko?

Ja sam čovjek,
čovjek pjan.
Moje sve je:
djevojke i grad
nasmijan.
Ali ja
pljujem na taj smrad.

Dolje svi,
Vi hulje, lopovi!
Pravdu mi lažnu krojite,
Jer me se nitkovi bojite.

Alkohol me pali,
a ja palit ću svijet.
Na njem nek iskali
Trzaj mog se mozga!

Bješte!
Ja pucam!

CINIK (*prihvati ga za ruku. Pijanac se ukoči. Veže ga i nestaje iza kulise*): No? Nije upalilo?

PATNIK: Kako da te oslobodim?

CINIK: Tvoje je shvaćanje zagrezlo u tvrdoglavosti.

PATNIK: Ostavi me. Nije imalo svrhe. Tvoja je fantazija glupa.

CINIK: Ti se varaš. Predrasude jašu na oblacima. Tebi se čine oštrice momenta glupim. Ne treba uvijek misliti. Bez okova se lakše hoda. Pod maskom se čelo znoji. Uostalom priznajem: mačak se ne kupuje u vreći. Eto, to su primjeri. Ja se objašnjavam. Eksperimenti su imali svrhu trijeznouviđavanosti u efektivnu vrijednost mog novog poduzeća. Ja imam u rezervi

uvijek po dva tri prijedloga. Dakle!? Sada dođi sa mnom. Ostavi visine. Kartel špirituspreparatora izabrat će te generalnim direktorom.

(*Tiho:*) Strojotipkačice sjede na žeravici svojih snova. Na svakoj gumi „Underwooda“ piše: „Ja te ljubim, ti me ljubiš.“ Kartel špirituspreparatora, velika je to stvar. Radi se, među ostalim, o osnivanju malih rakijašanica na periferiji i u radničkim četvrtima. Ovo je poduzeće vrlo rentabilno. Litra čistog špirita opije totalno deset ovakvih primjera. To je čist špirit. Sad izvoli kalkulirati: 1 litra špirita stoji angro...

PATNIK (*tjera ga rukom*): Van! Pisano je bičem srdžbe Gospodnje: „Dom moj neka bude dom molitve, a vi načiniste od njega spilju razbojničku.“ Van!

CINIK (*odlazi*): Hohoho! Bijedni ti i nesretni Putniče u Nirvanu pokojnih poroka. Još ćemo se vidjeti.

(*Muzika. Boje. PATNIKOVE misli putuju visoko u daljinu. Hramlju i trzaju. Bez uporišta bježe dalje. Čestice njegovih pozitivnih želja trnovito se sukobljuju nad njegovom glavom. Jedna, tek jedna čestica intenzivno traži izgubljeni pram jednih dubokih neispitih očiju. Nad glavom se zgusnula aureola Patnje. Zatim: Varijante sivoga. Ulazi procesija s Križem i barjacima. Pjeva već izvana ulazeći:*)

KRIŽAR I.: Sancti Fabiane et Sebastiane.

KOR KRIŽARA: Orate pro nobis.

KRIŽAR I.: Omnes sancti Martyres.

KOR KRIŽARA: Orate pro nobis.

KRIŽAR I.: Sancte Martine.

KOR KRIŽARA: Ora pro nobis.

KRIŽAR I.: Sancte Gulielme.

KOR KRIŽARA: Ora pro nobis.

KRIŽAR I.: Ut Ecclesiam tuam regere et defensare digneris.

KOR KRIŽARA: Te rogamus audi nos.

KRIŽAR I. (*stane pred Patnika s Križem u ruci*): U ime Boga živoga i Njegove jedino prave svete crkve rimokatoličke pozivamo te da nas slijediš.

PATNIK: Ne poznam vas.

KRIŽAR II.: Mi smo procesija sredovječnog čuda.

KRIŽAR I.: Mačem i Križem osvajamo narode i zemlje. Krotimo strasti i gojimo kreposti i vrline da ih stavimo do nogu Kristonamjesnika.

PATNIK: Kreposti i građanske vrline lipšu pod pljačkaškim krikovima vaše zavjetne vojske.

KRIŽAR III.: Po svim uvalama i klancima, po svim guštarama i vrhovima tražimo izgubljeno stado svetoga Pastira. Herojstvo naše nosi otkupljenje.

PATNIK: Herojstvo? Tko će se danas dati živ skuhati u ulju?

KRIŽAR I.: Poniznost je herojstvo naših dana. Tri puta treba golih koljena oko žrtvenika beskrvnoga proći.

PATNIK: Dosta brbljarije. Kameni tarac crkve pred pontifikalnim žrtvenikom presvučen je perzijskim sagom.

KRIŽAR II.: Neizmijerna je sićušnost naša u blijedoj pompi i mirisnom tamjanu pred licem Najsvetijega.

PATNIK: Dim tamjana pjeva kašalj u grlu tuberkuloznog klerika.

KRIŽAR I.: Treba paliti tone tamjana, trebaju gorjeti šume svijeca, trebaju blještati brda zlata u počast Presvetog Otajstva.

PATNIK: Kad uvene cvijet u srcu grešnika.

KRIŽAR II.: Kraljevski raskoš hramova diže srca!

PATNIK: Zašto niste strast svoju skamenili u svodovima crkve?

KRIŽAR III.: Svečanost diže Duh!

PATNIK: Vaša su trijumfalna kola u jurnjavi pompe prebila cijeli svijet.

KRIŽAR I.: Crkva treba biti vječni urnebes kliktavih hvalospjeva.

PATNIK: Pedeseti psalam u žutom žišku kandila mistika je mračno samotne crkve.

KRIŽAR II.: Orgulje bruje Himnu sunčanu.

PATNIK: Po prašnim pedalama orgulja miševi plešu gladni crkveni ples.

KRIŽAR I. (*pjeva*): Benedicte omnes bestiae et pecora Domino.

KOR KRIŽARA: Benedicte filii hominum Domino.

KRIŽAR III.: Milosrdne žene u crkvi uvijek nad grobom tuže koga će opet na Veliki Petak pribiti na Križ.

PATNIK: Dosta, dosta! Ah! To vječno pribijanje na Križ.

KRIŽAR I.: Pozivamo te da pođeš s nama, da pjevamo javno hvalospjeve Gospodinu i širimo dogme naših svetih rimokatoličkih crkvenih otaca. Procesija naša je vojska borbe i molitve.

PATNIK: „Kada se molite, uđite u samoću sobe svoje i molite se Ocu svojem u tajnosti. Otac vaš, koji vas vidi u tajnosti, nagradit će vas. A kada se molite, ne govorite mnogo jer zna otac vaš što vam treba prije negoli ga zamolite!“

KRIŽAR I. (*diže križ. Odlazi s povorkom*): Peccatores.

KOR KRIŽARA: Te rogamus audi nos.

KRIŽAR I.: A dominatione perpetua.

KOR KRIŽARA: Libera nos Domine.

PATNIK (*sam*): Dušu moju spasi, Gospodine!

CINIK (*prolazi pozornicom. Za njim OHOLE ŽENE s razgaljenim formama tijela. One ostaju*): Članice društva „Erotikon“. (*Nestaje ga.*)

ŽENA I.: Poslane smo da te povedemo sa sobom.

OHOLE ŽENE (*u koru*): Dođi! Dođi!

ŽENA II.: Dođi da te uljuljamo u san naše dosadne igre.

PATNIK: O, zar i vi, i vi?

ŽENA III.: Zanimljiva je visoka crnina tvoja.

OHOLE ŽENE (*u koru*): Dođi! Dođi!

ŽENA II.: Nama treba skupocjeni ametist iz sablasnog rudnika Odricanja, da budu privlačljivije noćne ponude naše u

„Erotikonu“.

PATNIK: Vi ste se u duši vašoj proklele, već davno proklele, o vi ohole žene! Vi ste žene bez duše. Vaša su srca hladna i tupa.

ŽENA IV.: Mi ćemo imitirati strast!

PATNIK: Vaše je tijelo podatno, a ćud vam je tupa i ohola.

ŽENA II.: Budi obnova naša, ti ametistu skupocjeni.

PATNIK: Staro je već, staro, prokletstvo vaše, vi nerodne smokve u sodomskim ognjem opustjelom, u poharanom vrtu voćaka izabranih. Vi ste otpale jabuke s edenskog stabla krvavih slasti.

ŽENA III.: O, dođi. Ti ćeš biti svečani dijadem⁴ u frizurama našim.

PATNIK: Vi ste utrnule iskrice u pretponornoj noći sumornih duša. Vaša su srca mrtva i hladna i tupa.

OHOLE ŽENE (*u koru*): Mi smo žene i ljubav i strast.

ŽENA I.: Dođi k nama, u naš pokisli „Erotikon“. Kada će pjani knezovi novaca doći plaćati naše milovanje, pokazat ćemo im crnu ljusku bijelog djevičanstva kao dijademu u perikama našim, a oni će perverzno do trovanja srkati prljavi hipermangan. Tako mi ubijamo žrtve. Dođi, budi nam reklama.

PATNIK: Otiđite! Ne iskušavajte bol moje nenađene ljubavi. Poštedite moju crninu.

ŽENA III.: Zadrži crnu laž. Mi smo naučene na krive nakite.

PATNIK: Otiđite! Moj je pogled pretežak, mrvli ljubav. Otiđite! O vi bijela, o vi meka tjelesa bez duše. U vama je duša zamrla.

ŽENA IV.: Unesi djevičanstvo u dosadu naučenog smijeha našega.

PATNIK: O, čekajte, vi ohole žene. Vaše će se duše probuditi, vaša će srca vrisnuti u ledenom zagrljaju apatičnog muškarca... Crta se lomi. Vaša je bijeda klonula moju srčanost. Ja odlazim na sedmo brdo oblaka u tišinu svoje modre sobe, a vi otiđite. Ja sam Patnik. Moj put je strma klisura. Ne mogu, ne mogu. Otiđite.

⁴ vrpca kojom se podvezuje kosa, njome su Grci kitili kipove

OHOLE ŽENE (*odlaze. U koru*): Mi smo žene i ljubav i strast.
(*Muzika. Mrak. Kida se nit Patnikove Putanje. Klonulost zamjenjuje aktivnu borbu. PATNIK je nevidljiv i traži odmor u svojoj modroj sobi.*)

GLAS KRIŽARA: Miserere mei Deus.

KOR KRIŽARA: Secundum magnam misericordiam tuam.

(*Muzika. Ponavljaju se zvukovi kidanja – nervoze – tame.*)

GLAS DJEVOJČICE: Moji crveni porivi vrište, pale, sukljaju ljubav.

Spasi moje crvene porive, Patniče!

SMIJEH OHOLOH ŽENA: Budi sveta reklama za naš grešni blud,

Patniče!

GLAS KRIŽARA: Quoniam iniquitatem meam ego cognosco.

KOR KRIŽARA: Et peccatum meum contra me est semper.

GLAS PRIJATELJA: Zašto prezireš život, prijatelju?

(*Muzika. Valovi raskidanih trzaja. Sukobljuju se rasparčani osjećaji jedne duše. Jednoga trenutka. Tri vremenske pozitivnosti: Jučer, Danas i Sutra traže provalu za izraz. Trenutak. Trenutak.*)

GLAS CINIKA: Tužni Ahasvere, dođi da organiziramo dioničko društvo za eksploataciju tvoje crnine.

GLAS KRIŽARA: Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum.

KOR KRIŽARA: Et in peccatis concepit me mater mea.

(*Boje. Modra soba rasplinjuje zvukove sukobljene dispozicije duše. Glasovi su ukopani u dubinama. Dosada je oblijepila prostor. Čuje se klavirsko tipkanje skala. Patnik je sputan od dosade.*)

PATNIK [*Largo*]: Danas je i opet jedan običan dan,

kada čovjek sjedi tup i sam

u okrećenom okviru

svoje modre sobe.

U nizinama svira netko skale.

Klavir kod dodira prstiju jeca.

Sve više i više pjevaju tipke

od – C – do – C –

i natrag i naprijed
i uvijek isto
i uvijek isto.
Vani u prostoru sivom i glupom
svemirska ruka
mudrosti Vječne
sutonsko crnilo vuče.
Iza krvavih gora
umire dan.
A lijeno se miče i živi
jedan čovjek
u okrećenom okviru
svoje puste sobe.

(Muzika. Fijuk. Ljutnja. ŽUTO LICE pojavi se i cereka cinično, gnjusno.)

ŽUTO LICE: Slušaj moj smijeh, crni Patniče! Ti si mene, savjest svoju, probudio u sramotnoj klonulosti, na izdahu energije. Tvoja crna mističnost i laž besramno se osovila. Klonulost. Slabost. Umor je preduvjet pada. Dolje crnina. Borba je zapela o klonulost. Haha! Propast u istini! *(Nestaje.)*

PATNIK: Oo! Moje putanja i patnja. Zar sam klonuo? Zagušljiv je krik životne istine! Ne! Ne! Crno je istina! U patnji, odricanju. U modroj sobi duša mi se sama grčevito stisla i čeka. Istinu! Bez crnoga? Ne! Ja ću se vratiti u kolosijek svoje putanje.

U kobnoj tišini modroga treptaja grči se i svija duša u samoći.

(Muzika. Modri akordi samoće sudržavaju patniku dah.)

Natrag sam? Bez utočišta, bez srca, bez krova?

Neeema istine! U patnju. Natrag. Sam.

(Boje. Patnik jurne prema izlazu. Iz svih kutova opkole ga Napasnici Istine: Cinik, Djevojče, Prijatelj, Pijanci, Križari, Ohole žene.)

DJEVOJČE: Istinu ti nosim, Patniče!

PATNIK: Djevojče! Ti se vraćaš? Ostaješ?

DJEVOJČE: Istinu! Istinu! Ona je pod crnilom tvojim. Skini laž, Patniče. Ti si i mene i sebe varao. Istinu!

PATNIK: Pustite me da trpim. Odričem se istine! Djevojče! Oči su tvoje pune saznanja, djevojče. Nestao je iz njih bljesak jedine, neotkrivene – istine.

CINIK: U tebe je istina. Mi smo pod tobom. Ti nam moraš pokazati istinu i život!

SVI U KORU: Ti si Život i Patnja i Radost i Istina. Hoćemo vidjeti život bez maske.

PRIJATELJ: Nisi se htio spustiti sa mnom. Varao si život. Skini masku.

CINIK: On je prezirao život, a lagao mu je.

ŽENA I.: Lažni ametist. Laž, nema savjesti! Još uvijek, dođi u dan noći s nama!

KRIŽARI: Uz molitvu i borbu postiže se pokoj. Noć je utočište lopova.

CINIK: Uzalud ti sve, Patniče. Mi smo skriveni, vrebajući na te, čuli istinu od Žutog lica.

DJEVOJČE: Ne prezri istine, Patniče, ona ti nosi spas.

PRIJATELJ: Vratiti se moraš. Vratiti!

SVI U KORU: Ukaži nam se u istini!

PATNIK: Oprostite, oprostite mi mnogo. Moja se propast bliži.

CINIK: Svatko od nas nosi svoju masku. Bez maske nema života. Istina je propast. Ali maska ne smije biti tajnovita. Kakva je to maska „crnina“? Kakvo je to zanimanje „Patnik“? Gospodo, mi tražimo kapitulaciju tajne. Dolje s maskom, Patniče!

SVI U KORU: Dolje s maskom!

PATNIK: Što? Zar nasilje?! Dobro! Vi ćete okajati Vaše nasilje. Vi ćete spoznati i moju i Vašu istinu. Dobro! Čujte moju ispovijest u sudnjoj noći:

(Svi kleknu oko njega u polukrugu, rukama na tlu. Mrak. Dubina. Tišina.)

PATNIK [Risoluto]:

Sa mnom su se obračunali već davno svi,
a ja sam k'o ostavljena žena u histeriji
klipsao za njima.
Dosta!
Ovo je moj sudnji čas.
U sluzavom trepetu noćnoga zraka
sudit ću svima:
Kroz moju je noć projurio čopor pobješnjelih pasa,
a moja raščupana duša trza od njihova glasa
grozoslutne sudbe.
Moja duša u mjesečarovom strahu
praznovjerno čeka čas,
da ubije sve i smrvi u prahu
posljednji trag sramotnih uspomena.
Danas ja sudim svima
i noć je ovo moja tmurna i sluzava plima
svih licemjernih sjećanja i veza.
Na mom putu noćas svaki je čovjek crni pas,
i svaki onaj koji prijatelj se zove krvava je guja
u Spoznaji mog konačnoga suda.
I svaki za se jedan je novi pas,
koji mi usud zavija i laje.
Proklinjem i pljujem na sve
ove noći kada sam našao spas
u samoživoj točki vlastite duše.
Noćas proklinjem i odbacujem sve,
a u krvavu zoru jurnut ću
sam
u bezlični
Apsurd.

ŽUTO LICE (*nošeno iglama zloradosti pojavi se, cikne. Muzika*):
Još uvijek laže! Istina je rug i Smrt tvoja! Hahahaha! Lijepa masko!
Da te osvijetlimo očima tvoje vlastite savjesti. (*Osvijetljuje Patnika
očima donešenim iz Dubina Savjesti.*)

(*Sarkastično svijetlo teče pojavom Patnika. S Patnika otpala je
Crnina. Iz njegove se pojave trpko cereka spodoba CLOWNA.*)

SVI U KORU: Aah! Clown! Život je nacereni clown?!

(*Muzika. Iz dubina pojave se dvije ruke ŽUTOGA LICA i pružaju
Patniku mrtvačku lubanju.*)

ŽUTO LICE: Ovo na tvoje rame, da upotpuni naličje života, klonuli
putniče!

(*Boje. Patnikove misli odražavaju Samrtni ples boja cijelom
njegovom nacerenom pojavom.*)

PATNIK (*primio je prestravljen lubanju. Slomljeno zatetura na
smrt*): Evo vam: Istina i Život!

SVI U KORU (*ciknu*): Smrt?

DJEVOJČE: Spasite ga!

PRIJATELJ: On ne smije umrijeti.

CINIK: Dajte mu drugu masku!

KOR KRIŽARA (*skidaju svoje škapulare s namjerom da ih stave na
Patnika*): Budi vojnik Kristov.

KOR OHOLIH ŽENA (*vade iz njedara dokumente, iz kose cvjetove i
nakite*): Budi naš impresario. Preuzmi reklamu našeg
„Erotikona“.

PRIJATELJ (*pruža mu monokl i cilindar*): Prijatelju, budi dendi. I to
je zanimanje.

DJEVOJČE (*hoće ga zagrliti*): Dragi, budi moj posjednik.
Poklanjam ti mladost i prve porive svoje.

CINIK (*odgura sve na stranu. Mrtvačku lubanju odgurne nogom
kao loptu. Izvadi iz svoje ručne torbe za spise jedan ogroman
plakat i spretno ga prebaci preko Patnika. Na plakatu piše:
„KUPUJEM“. „PRODAJEM“. „VARAM“*): Na stranu! Ja imam

jedinu spasonosnu masku za njega. Tako, Patniče. Budi berzijanac, trgovac i spekulant.

KRIŽAR I.: A savjest?

CINIK: Maknite ove oči. Još je prerano za pobjedu savjesti.

(Oči su utrnule. Nova vibracija boja. Muzika. Sve je očajno „normalno“, korektno = maskirano za život.

Patnik se oporavlja. Svi spremaju razočarano svoje stvari.)

PATNIK *(novom intonacijom Ciniku)*: Što smo ono govorili o kartelu špirituspriparatora?

CINIK: Vi ste, gospodine, kandidat za generalnog direktora.

Podimo na glavnu skupštinu. Ali ona je dolje – na zemlji.

PATNIK: Molim lijepo, gospodine, podimo.

(1922)

POBUNA ATLASA

Figure:

JAPET

KLIMENA

ATLAS

PROMETEJ

MENOETEJ

EPIMETEJ

EUROPA

Osim ovih lica, koja su aktivna, čitavu scenu terorizira

RADIOFON BOGOVA

Sve se to događa u naše dane. Dakle, nakon što je Heraklo prevario Atlasa jabukom.

Scena:

Unakrstila se vremena, prostori, ljudi. Izgubila se orijentacija vremenskih epoha, kulture, civilizacije, vjekova. Živi samo jedno fiktivno vrijeme, jedan fiktivni prostor: kondenzacija realne scene pred našom svijesti. Scena je: Globus na ramenu titana Atlasa, radnika i roba. Svejedno je drži li titan, rob Atlas, ovaj Globus na svom ramenu u zemlji Hiperborejaca ili je taj Globus lopata ugljena kod industrijskog kotla. Atlas je titan, rob. On drži globus na svom ramenu.

Na Globusu (scena) i ispod njega (Atlas) događa se umjetnička igra autorove podsvijesti. Ovu igru realizirala je njegova fantazija ovako:

RADIOFON BOGOVA: Astrahan! Kolera večera trideset tisuća ljudi. Japete! Japete! Trideset tisuća ljudi. Japete!

JAPET (*ušao je. Glas bogova prigušuje krik njegove trgovačke radosti*): Pst! Pst!

RADIOFON: Uspjeh zagarantiran. Bez konkurencije. Trideset tisuća leševa u jedan čas.

JAPET (*krikne, ali ne raspojasano, već umno i spekulativno*):

Klimena! Teatar bogova izvrstan! Trideset tisuća mrtvih.

(*Kroz scenu prolazi MAJKA ŽALOSNA – KLIMENA. Njezine riječi siju, niču, rastu, urlaju, KAOS u ekvatoru njezina hoda.*)

KLIMENA: U svemirskom prostoru šume tjelesa bezbrojna. U globalnim daljinama žive životi neumrli. Zemaljskom se kuglom ganjaju lomljave, vjetrovi: kaos djece moje zaludjele.

(*Nestalo je nje, njezinih riječi i kaosa je nestalo.*)

JAPET (*bio je za to vrijeme ukočen, neprimjetan. Sada*): Kalkil: trideset tisuća! Od pet tisuća 25% po truplu, to je tisuću dvjesto i pedeset puta trideset tisuća; iznosi tristo sedamdeset i pet tisuća. Tristo sedamdeset i pet tisuća! U jedan čas tristo sedamdeset i pet tisuća zarade! Leševi, roba. Može se pokvariti. Raditi brzo. Pokop najkasnije za 48 sati. Epimetej! Dođi!

EPIMETEJ (*doskakutao je, igra se*): Evo me!

JAPET: Gdje si? Nesretno dijete! Skitanje? Poslovi stoje!

EPIMETEJ: Natjecanje, tko će prvi preplivati Korintski zaljev.

JAPET: Pusti. Gluposti za spartance: plivači, nogometaši. Ti si trgovac. Otiđi u telefonsku centralu: nadzor. Prekid svih telefonskih razgovora od sjevernog do južnog pola uokrug. Nesmetanje mojim poslovima.

EPIMETEJ: Ako se javi agencija bogova?

JAPET: Ne. Bogovi odsad samo na radiofon.

EPIMETEJ: Bogovima izvjesna prednost?

JAPET: Otiđi. Ne razumiješ. Bogovi su u mojoj službi. Njihova agencija je moje poduzeće. Objasnit ću ti tajnu kada preuzmeš moj posao.

EPIMETEJ: Mama kaže da tvoje poslove mora voditi Prometej. Mene ćete žrtvovati bogovima. Bit ću svećenik.

JAPET: Što joj pada na um! Nema toga. Tvoja mati traži duše naše obitelji po globusu. Ah! Pustimo to. Prometej nije trgovac. On

se stidi poslova. Kukavica. Veli: narodnom mučeniku nije dostojno da trguje.

EPIMETEJ: Menoetej kaže da Prometej nema jetru.

JAPET: Glupa priča pjesnička da su mu jetru isključivali jastrebi na Kavkazu u ratu s bogovima. Isključvana jetra: njegova životna laž za povijest. Svakom čovjeku obično netko opredijeli životnu laž. Prometeju pjesnik.

EPIMETEJ: Niti Menoetej ne želi biti trgovac. Kaže da će sve novce potrošiti kada ti umreš. Pokupit će sve Nimfe u čamac, odveslati u Rio da Janeiro. Kaže da naše Nimfe nikada još nisu bile u Americi, a za to treba novaca.

JAPET: Menoetej, magarac! On bi se zabavljao s Nimfama. Nema toga! Nimfe su izvozna roba za južnu Ameriku. Nimfe su trgovina. On je sebičan. Ne bi ih htio prodati. Krakeler⁵! On bi ih vodio zbog senzacije. Ti ćeš voditi moje poslove čim porasteš. Najvažnija stvar u čitavoj trgovini jest suzbijanje konkurencije. Ja sam pronašao metode. Nikome ih ne smiješ odati. Nastoj da budu bogovi uvijek uza te. Njihova agencija mora biti u tvojoj službi. I obratno: koristi se uvijek repertoarom njihova teatra.

EPIMETEJ: Kako se to čini? Treba biti dobar, moliti se bogovima?

JAPET: Bogove treba podmititi.

EPIMETEJ: Podmititi? (*bezazleno.*) Kako se to čini?

JAPET: Treba im dati potpunu slobodu. Prihvati se svega što oni izmisle. U repertoaru njihova teatra ima uvijek uloga u kojima se mogu ljudi mijenjati. Svaki njihov čin, gesta, jedna je trgovina. Svaka njihova trgovina mora se bez skrupula iskoristiti. Njihov je uvjet: sloboda za sebe. Dakle, ako ti, trgovac, hoćeš biti slobodan, priznaj i njihovu slobodu.

EPIMETEJ: A što je to sloboda, oče?

⁵ njem. osoba koja glasno viče ili se svađa, bučni tip

JAPET: Sloboda, sinko? To je poistovjetiti svoju volju s voljom tvoga nadmoćnoga.

ATLAS (*mrmore: daleka grmljavina, trese globus na svom ramenu*): Oče, hulja!

EPIMETEJ: Što je?

JAPET: Ništa. Mali zemljotres. Tvoj brat Atlas opet se buni.

ATLAS: Da! Tražim svoje pravo! Ja sam tvoj sin i njegov brat. Zašto se mene zapostavlja? Zar ja nemam jednaka prava? Tražim izvršenje zakona. Meni je zakonom osiguran osmosatni dnevni rad. Zašto vas ja moram sve vući na svojim leđima kroz čitav život; bez prekida, bez odmora, bez predaha. Ja sam tvoj sin, huljo! Ja tražim svoje pravo.

EPIMETEJ: Zašto grdiš oca? Kako bismo mi živjeli da nas ti ne nosiš na leđima?

ATLAS: Kako? Dakle, to je? A moja grbača?! Moja je grbača ranjiva i krvava od tog vašeg luđačkog toptanja po globusu. Meni je već dosta. Zašto uvijek samo ja? Zašto samo ja? Tražim izmjenu i pravdu!

JAPET: Formuliraj točno svoju molbu što tražiš: pravo ili pravdu. Predložiti ću je obiteljskom vijeću na rješavanje. Sada dosta. Globus se nešto suviše nakrivio. Ispravi ga. Tako. Strpi se.

EPIMETEJ: Žalim Atlasa. Uvijek psuje, buni se, više. Ne znam mu pomoći.

JAPET: Ne treba mu pomoći. On si pomaže sam psovkom, vikom, bunjenjem. Buna nije nipošto tragična. Tek karakteristika onih koji su potlačeni. Njihova osobina.

EPIMETEJ: To nije tragično?

JAPET: Nipošto. Zabava. Oni bi umrli da im bogovi oduzmu sposobnost bunjenja. Sada otiđi u telefonsku centralu. Poslovi s leševima u Astrahanu.

EPIMETEJ (*odlazi*).

JAPET (*telefonira*): Halo! Berlin! (*Na Globusu osvijetlio se Berlin: transparentna slova.*) Neka trideset zrakoplova očisti krila. Neka trideset propelera zabruji pogon: izvršenje mojih naloga. – Halo! Pariz! (*Osvijetlio se Pariz.*) Trideset tisuća mrtvačkih papuča ukusnih neka se spremi za dočec mojih zrakoplova iz Berlina. – Halo! Damask! (*Osvijetlio se.*) Trideset tisuća mrtvačkih lijesova neka čeka ekspediciju s mojim zrakoplovima.

MENOETEJ (*ulazi, stane. Frak, monokl itd.*)

JAPET (*nastavlja*): Lijesovi iz drveta koje iz vječnosti u vječnost živi na gorama Libanona. Neka simbolom vječnosti sačuva vječnost trideset tisuća mrtvih leševa.

MENOETEJ: Leševi za vječnost?

JAPET: Ne prekidaj! (*Nastavlja.*): Halo! Sofija! (*Osvijetli se.*) Trideset mojih zrakoplova neka se okiti ružama ubranim ispod Rilo planine. Neka je pogreb svečan.

MENOETEJ: Pitam: šta će ti leševi za vječnost?

JAPET (*prekida telefoniranje*): Što? Opet lumpanje? Zašto mi ometaš poslove? Zar je potrebno da bockaš ljubomoru bogova fantazijom vina i bluda?

MENOETEJ: Leševi za vječnost! Hoću da me uputiš u trgovinu, spekulaciju.

JAPET: Pijan?!?

MENOETEJ (*ironično*): Čeznem za zaradom. Rastu mačevi: spekulacija, trik s vječnosti.

JAPET: Dakle? Lijesovi za vječnost leševa?

MENOETEJ: Da! Stavi mu u lisnicu tvoju spekulativnu misao o vječnosti.

JAPET: Vječnost = frak tvoga seksa. Frak = vječnost moje zarade. Dekoracija, sinko, za golotinju misli.

MENOETEJ: Haha! Ipak, velika si ti hulja, dragi moj oče! (*Odlazi.*)

JAPET (*sjeća se*): Berlin – zrakoplovi. Pariz – papuče. Damask –

lijesovi. Sofija – cvijeće. (*Telefonira.*) Halo! Astrahan! (*Osvijetli se.*) Trideset tisuća lijesova prihvaćam za režiju moga pokopa. Pogrebna povorka zrakoplova putuje. U času pogreba šaljem radio mrtvačke marševe vatrogasnih muzika sa svih radiostanica. Vaš uvjet? Za pedeset posto jeftinije od najniže ponude. Kako? Vi niste dobili ni jedne ponude? Razumljivo! Ja preuzimam posao iz humanosti. Da. Ljubim bližnjega svoga. Moja slabost. Što? Nadgrobne govore!? Koliko? Šesnaest? Dobro. Šaljem pneumatičkom poštom. Kakve? Da, da. Razumijem. Revolucionarne da inspiriraju demonstracije. Sentimentalne da provociraju suze. Jest. Jest. Od revolucionarnih do sentimentalnih u svim skalama i registrima. Bit ćete služeni najsusretljivije. (*Završava telefoniranje. Uzima kućni telefon.*) Epimetej! Halo! U centrali te više ne trebam. Pronađi Prometeja. Najbolje radiofonom. Bit će da je daleko. Brzo! Trebam nadgrobne govore.

RADIOFON: Japete! Japete! Stagnacija našega bogovanja. Smjesta insceniraj jedan jači zemljotres. Onaj od maloprije jedva je pomaknuo iglu na živi seizmografa. Malo atrakcije! Barem jedan stupanj globusa ima da se sruši. Zijevamo od dosadne spoznaje neprekidnosti.

JAPET: Da, da, poštovana gospodo bogovi. Najveća je tragika biti vječan. Moji uvjeti 75%.

RADIOFON: Japete! Izvrši naše želje u roku od trideset minuta, tvojih je 99%. U našu korist samo 1% od štete: duše poginulih za naš teatar.

JAPET: Vaš službenik!

EPIMETEJ (*ulazi*): Prometej šeta s Europom. Upravo silaze zupčanom željeznicom s Olimpa.

JAPET: Nema to smisla. Europa izaziva s Prometejem ljubomoru Zeusa. Uzalud. Bog je na Europu već odavna zaboravio. Svejedno. Dotle usluga bogovima. Atlas!

EPIMETEJ (*polazi na rub*): Atlas! Otac zove.

ATLAS: Otac? Ha! Krv, smijeh, žaljevi! Otac me treba? Mene?

Lijepo. On, koji sjedi na udobnoj fotelji mojih ramena. On, koji diktira krvavu akciju globusa ležerno, spokojno kao trgovačko pismo tipkačici. On, koji je čitav globus isprepleo merkantilističkom mrežom plutokratskih spekulacija. On, koji je mene prignječio, potlačio, zgazio da bi se ulizivao bogovima. On, koji mi se smije cinično, kada mi vječnost mojih patnja pobrka misli, kada se bol moja ponizi u molbu. On, koji mene mrzi, ismijava, kada se sjeti da sam mu sin. Ja takvog oca proklinjem. On nema pravo da me zove, da me treba.

JAPET: Slušaj, Atlase! Bogovi traže jednu uslugu od mene u moju korist. Pomisli 99%.

ATLAS: Ti mene trebaš, ti, koji si nadmoćan.

JAPET: Upravo zato ja ne bih imao razloga biti nadmoćan kada te ne bih trebao. Učini mi, dakle, tu uslugu.

ATLAS: Ti sve možeš. Što? Ti mene moliš?

JAPET: Vidiš. Jedna stvar. To možeš jedino ti napraviti. Hoćeš?

ATLAS: Neću. Ništa!

JAPET: Ja, tvoj otac, molim.

ATLAS: Kukavice! Otac jer me trebaš.

JAPET: Atlase! Uspije li mi posao uz tvoju pomoć, obvezujem se da ću te ja zamijeniti. Ja ću držati globus na svojem ramenu dok se ti posve ne oporaviš.

ATLAS: Lažeš.

JAPET: Hoćeš dakle?

ATLAS: Neću!

JAPET: Dobro. Ti ćeš morati. To je zakon: veza s bogovima. U izvjesnim kozmičkim eksperimentima moramo svi mi biti strogo solidarni.

ATLAS: Nema solidarnosti između sluge i gospodara.

JAPET: To je zakon koji veže globus sa svemirom. Ovu solidarnost

krijumčare duše ljudi do bogova. Zato se ova veza zove spiritualna energija.

EPIMETEJ: Bogovima duševne energije? Čemu?

JAPET: Duševne energije? Hoho! Vrlo važno. One sviraju u orkestru njihova teatra, kada dvospolna pasmina Erosa pleše šimi balet.

EPIMETEJ: Bogovi imaju teatar?

JAPET: Naravno. Uostalom, ti to ne shvaćaš. Mnogi odrasli to ignoriraju. Ipak, tako je! Sve živo ima svoj teatar: bogovi, ljudi, životinje. Svatko živi u svom teatru. Bogovi imaju svoj posebni teatar. U posljednje se vrijeme ne žele družiti s nama ljudima. Zato i mi imamo svoj posebni teatar.

EPIMETEJ: Gdje je naš teatar?

JAPET: Evo, ovdje. (*Pokazuje globus i scenu.*) To je naš teatar. Sve je teatar.

ATLAS (*viče*): Moje lice znoji robijaški znoj. Znoj ne priznaje teatar!

JAPET (*lukavo*): O, da! I znoj je teatar!

MENOETEJ (*ulazi*): Ne mogu naprosto spavati od te buke. Prokleti sinovi Japetovi!

EPIMETEJ: Tata priča o teatru!

MENOETEJ: Laže! Koga vraga zaluduješ djecu tom tvojom teorijom o teatru. Što ti, kramarska dušo, znaš o teatru. Jedino u transu osjeti se teatar.

ATLAS: Neću da se mojim ropstvom koristite za volju nekih teatarskih eksperimenata. Nema toga! Zbacit ću ja ovaj globus. Neka se otkotrlja do đavola!

JAPET: Nee! Varaš se. Ne kotrlja se globus tako lako do đavola. Suviše on tebe voli. Ne ostavlja te.

ATLAS: Što?! Ja sam onaj koji drma globusom. Evo vidiš, ovako! Ja ću ga smrviti! (*Zemljotres.*)

MENOETEJ: Stani! Jesi li poludio? Nemoj drmati tom zemljom.

(Zemljotres prestane.)

KLIMENA *(ulazi. Ona nosi Zemlju u rukama, glasu, očima. Svi su ukočeni.)*: I glavama živim sad mozgovu pršte. Na lomači stida neka se zapale knjige znanstvene. O, o, o! Verigama strasti svezani u trijumfu nemoćnom prema crnoj zemlji, materij, umovi, umovi, mudraci, mudraci.

ATLAS: Majko! Despotski čekić ludoga kovača na moje rame Globus prokleti kuje.

KLIMENA: Sinko! Doći će jezici, jezici plameni, bijele zastave naše.
(Odlazi. Sve kao prije.)

JAPET: Hvala, Atlase! Bogovima je udovoljeno. Tu malenkost zapravo sam i htio zamoliti te. Trebalo je malo rušenja.

ATLAS: Gade! Prevario si me!

JAPET: Pravno ne. Tek sam te naveo da realiziraš svoju spekulaciju. Trik.

MENOETEJ: O, Atlase! Jak i prevaren. Svatko te može prevariti. Čak i jedan posve običan bezijanac: naš otac. Nakon Herakla ovo ti je već drugi veći poraz.

RADIOFON: Japete! Zemljotres je uspio neočekivano. Čitava Yokohama i tri četvrtine Tokija porušeno. Dobio si 99%.

PROMETEJ *(dolazi s Euromom)*: Oprostite. Erotika je literatura.

EUROPA: To je moje obraćenje. Od sad tražim samo literarne užitke.

JAPET: Prometej! Nemoj šetati s Euromom po Olimpu. Obitelj sramotiš, a tvoje zaljubljene njuške neće se bog prepasti.

EUROPA: Oprostite, stari gospodine. Vi valjda ne mislite da sam ja odvela Prometeja na Olimp kako bih isprovocirala ljubomoru gospodina boga.

MENOETEJ: To otac ne misli. Svi znamo da kod žene pod starost uvene prkos. Iza mladosti dolazi druga maska: poniznost.

EUROPA: Vrijeđate vječnu mladost žene.

MENOETEJ: Mladost žene ne ovisi o godinama. Samo od smjera dopadljivosti.

JAPET (*poslovno*): Gospojo! U mojim željama već odavna nema stranica za žene.

EUROPA (*značajno*): Senilac? Šteta.

JAPET: Pardon! Trebam svoga sina. Ti ćeš mi, Prometeju, sastaviti nekoliko nadgrobnih govora za trideset tisuća leševa. Trideset tisuća leševa cvate trulež smrti na obalama Kaspijskog mora. (*Važno. Nesentimentalno.*) Trideset tisuća leševa oplakuje tužna Volga. Zato neka budu govori u svim skalama.

PROMETEJ: Ne. Ja sam Prometej. Nisam pogrebni tribun.

EUROPA: Prometej! Divna ideja. Sastavite govore. Dokumentirajte vašu pjesničku nadarenost.

PROMETEJ: Ne sastavljam trgovačke nadgrobne govore. To opet bogovi naručuju?

EUROPA: Svejedno. Sastavite, Prometeju, za moj užitak.

JAPET (*ponizno*): Zahvaljujem, gospojo Europo. Nagovorite ga. Govori su u ugovoru. Prometej! Ne bogovi. To spada u troškovnik zavoda za sjajne zrakopogrebe.

EUROPA: Učinite. Svaki govor jedan je vaš umjetnički doživljaj.

PROMETEJ: Rekao sam već. Životne pojave: nadgrobni govori, trgovina, bogovi, žene to je vašar, literatura. Ja to ne priznajem.

EUROPA: A potreba vaše duševne manifestacije? Emanacija vaših unutarnjih doživljaja?

PROMETEJ: Po narudžbi?

EUROPA: Otprilike.

MENOETEJ: Žena je seksualnija bez naočala učenjaka. Pustite te stvari: znanost, literaturu, umjetnost.

JAPET: Prometeju! Govore?

EUROPA: Oprostite, gospodin Menoeteju. Zar opravdanje žene samo zbog seksusa?

MENOETEJ: Neka vas ne sablazni što ja ovako u pidžami govorim

o seksualnom problemu. Imam vrlo određeno i porazno mišljenje o ženi.

EUROPA (*prijetkorno*): Menoeteju! Mladić s vriskom čardaša u nogama?! Mladić s pjesmom krvavog tulipana u očima?! Mladić prekipjele senzualnosti u živicima, prstima, dahu?! Mladić iz moje ložnice, kojega su mlazovi ledene vode budili iz vrhunca strasti?! Vi mladiću, ovako o ženi? Vi?

MENOETEJ: Neukusno je govoriti o vašoj ložnici pred idealizmom mog brata Prometeja.

EUROPA: Što? Haha! Prometej? Prometej! Recite mu u lice. Recite. O logu moje ljubavi! Prometej. Recite.

ATLAS: Neću nositi ovo čudo na svojim leđima. Neću je nositi.

EPIMETEJ (*plače*): Stidite se, Europo! Ovako pred našim ocem.

ATLAS: Naš je otac hulja. Svejedno ne dam da se vrijeđa krv niz moja ranjava leđa. Hoću zaštititi oca.

EPIMETEJ: Hvala Atlase! Hvala.

EUROPA: Otac! No! To je onaj pravi! Japete, reci sinovima svojim što znači biti gost mog kreveta. Japete!? Stidiš me se? Je li? Hahaha! Gamad! Lopovi! Svima sam ja vama gasila žeđ vaše erotike. Sve sam vas točila svojim milovanjem. Svima sam vama sačuvala živote: lagala sam vam ljubav. Sada me se stidite. Insekti! Gnjide!

JAPET (*energično*): Kuš! Dobro znate, gospojo, da sam vam se približio preko volje. Zbog usluge Zeusu. On Vam se htio osvetiti.

EUROPA: Jest, da! Zeus i on bog prokleti! I on me gurnuo ispod baldahina svoje božanske strasti! (*U strastvenom sjećanju*.) Oooh! Božanska strast! Da. Bacio me pred noge ljudima, da se k'o pseto dodvoravam njihovoj objijesti za milost jednog ljubavnog časa. Od onda sam vaša, ljudska. Svi ste se redom koristili mojom čežnjom za nasladom i bogovima. Svi ste me redom prljali vašim pohotnim tjelesima. Mene, Europu, koja

sam bila ljubovca boga vrhovnoga. O, očevi i sinovi! Svi vi obredali ste se u dugim crvenim i mračnim povorkama iz bjesnila i urlika strasti preko moga kreveta u prezir žene. O, vi očevi i sinovi! Stidite se svoga stida, stidite se svoje izdaje! Pfuj!

MENOETEJ (*nakon ove bure savršeno mirno*): Pardon, gospojo! Vi valjda uvidate kako ste suvišni nakon svega toga. Tek da se razumijemo: ta vaša ljubav i čežnja i nije bila zapravo toliko uzvišena. Vi se niste zaljubili u jednoga posve običnoga bika. Vaša je strast naprosto trebala mužjaka. Taj mužjak, bik, bio je sasvim slučajno bog, kako se to kasnije ispostavilo. Nakon daljnjeg razvoja vaših erotskih nagona, vi ste se vrlo prozaično prostituirali. Vi ste se nama podavali. Zbog sebe, ne zbog nas. Dakle, što hoćete sada još od nas? Vi ste na ovome globusu, gospojo Europo, uvijek služili nečijim podlim nasladama, udovoljavali niskim seksualnim instinktima čas bogovima, čas ljudima, sve zbog vašeg vlastitog interesa. To je i bio jedini vaš poziv na Globusu. Vaše su draži iscrpljene. Bogovi su vas odbacili, a i nama više ne trebate. Vaša je misija pri kraju. Vama, draga gospojo Europo, zaista nema više, nakon svega toga, mjesta na Globusu.

ATLAS: Neka Europa nestane s Globusa. U protivnom slučaju ja ga neću više nositi.

MENOETEJ: Jeste li čuli? Ili tražite moguće samilost?

PROMETEJ: Atlase! Malo više takta prema dami.

JAPET: Naravno. I ti Menoetej, kako to razgovarate s damom?

ATLAS: Neka Europe nestane s Globusa. Inače ću odmaknuti rame. Neka se sroza do đavola. Ja ga neću više nositi. Moju je bol i moju patnju nadražila ova žena do bjesnila. Njezina erotska provokacija vrijeda moju vječnu strpljivost.

PROMETEJ: Shvaćamo tvoje preziranje žene, dragi Atlase. Ti si imun na žene: živiš ispod vrtloga naših boli, ispod prolaznosti naših radosti, ispod kaosa naših strasti.

ATLAS: Svaki titraj vaših strasti bjesomučno urla i vrti se na mojem ramenu. Sve ja to nosim i trpim.

PROMETEJ: Znam. Velika je naša sramota u spoznaji da smo nošeni. Čitav ovaj naš odnos na tvom ramenu prema ženi, tebi, bogovima, nama samima, sve je to samo jedan vrtlog bez početka, bez cilja. Upravo zato ne valja biti grub prema onima kojima naši pogledi u strahu streme povrh naših glava, prema onima koji su ispod nas, koje naši pogledi u samoljublju egoistične samilosti dižu do nas. Ti se buniš, brate, a vjeruj mi: najidealnije je ostati čitavih jetara. Buniti se znači ponižavati se oholo, a ja ti velim: laž je obavila svemir oko globusa. A naše smirenje neka je sretno u narkozi našega saznanja: mir zbog smirenja. I ti, Atlase, ispod nas pogasi vulkan svog buntovničkog gnjeva suzama naše dobre, žalosne majke. Ona plače zbog našeg lažnog mira i zbog tvog pravednog nemira. Ona je nesretna zbog kontrasta, a njezina je žalost potrebna zbog ravnoteže. Samo je jedna majka dobra, samo je jedna majka žalosna, dragi Atlase. To je naša majka. Naša je narkoza: pomirenje sa sudbinom, ali ne vjeruj da smo se mi pomirili s bogovima. Ne. Mi te bogove mrzimo, ali ih toleriramo jer se koristimo njima. Kada sve ovo spoznaš, Atlase, ti se više nećeš buniti, plivat ćeš u narkozi zadovoljstva kao i mi.

ATLAS: Neću lagati. Hoću oboriti i ljude i bogove i žene zbog zapostavljanja. Tražim objektivnost i pravdu!

EUROPA: Zar Atlasu zbilja ne treba žena?

MENOETEJ: Ne, gospojo. On prezire ženu od djetinjstva.

EUROPA: Ah, dakako. Poznam ja takve. On je neki razočarani vitez koji bježi u samostan. Zar ne, Atlase? I vi ste jednom ljubili ženu? I po svatovske jabuke išli ste u vrt Hesperida? Nije li vam tamo zavrtjela mozgom koja Nimfa? Atlase, ha?

ATLAS (*zatrese zemlju*): Umukni, zmijo! Srušit ću te!

MENOETEJ: Vi ste drski, gospojo! On barem nije bio vaš ljubavnik. On je čist. Otiđite, molim vas. Utopite se, rasplinite se, ali svakako nestanite.

EUROPA: Skotovi nezahvalni! Svi ste vi jednaki. Da. Atlase, robe, samo se ti buni i mrzi i viči u preziru. Ipak sam ja uzročnik svega. Ja to znam i zato ti hoću plesati po glavi. Da, gospodo moja, svima vama pleše po glavi žena, gospoja Europa. (*Pleše.*) Da, Europa vam se smije i pleše. Danas je još ona posljednja pobjednica! Hahahaha!

ATLAS (*viče u Europin smijeh*): Što? Tko? Tko je posljednji pobjednik? Rušite se, k vragu! Ja više ne mogu, neću! (*Odmaknuo je rame. Globus se uzdrma, tone. Atlas pada pod globus.*)

EUROPA (*vrisne*).

EPIMETEJ (*zaplače*).

MENOETEJ (*prestravljeno*): Propast!

PROMETEJ (*prestravljeno*): Atlase!

JAPET (*mirno*): Propast? Nema propasti. Odmah ćemo naći tehničku zamjenu za Atlasovo rame. (*U kućni telefon.*) Rolvagen⁶! Meštre! Brzo rolvagen!

DVA ZAKUKULJENA RADNIKA (*doguraju rolvagen. Podmetnu pod globus. Dižu Atlasa. Donose ga na scenu.*).

(*Sve je to trajalo samo jedan trenutak.*)

JAPET (*dok radnici nose Atlasa*): Sve je to teatar, gospodo. Predstava se mora nastaviti. Atlasova opstrukcija bila je previđena.

EPIMETEJ (*grčevito*): Atlas je mrtav!

MENOETEJ: Atlas! Pobjednik? Pobjeđenik?

PROMETEJ: Buntovnik.

KLIMENA (*ušla je. Nad Atlasom*):

⁶ vagon transporter, željeznička kola namijenjena za prijevoz druge željezničke opreme

Krv je u žilama stala.
Sedam je srdaca štrcalo vatru
ponosa, svijesti, čovjeka.
Sedam je bolova vrisnulo.
Sedam je sulica probolo srce
što plače, što plače.

EPIMETEJ: Majko draga žalosna!

PROMETEJ: O, o, o! Sedam je tvojih britkosti, Majko: milovanja,
sedam na barbarskom čelu bogova prokletih.

JAPET (*kalkulira*): Uostalom, da. Šteta ga je. Bio je dobar radnik.
Vrijedio je za trojicu. Radio je dvadeset četiri sata na dan. Ako
kao dobri i racionalni ekonomski uzmemo u obzir da jedan
dobar radnik može privrijediti godišnje do trideset tisuća
zlata, to je u njegovom slučaju tri puta trideset jednako
devedeset tisuća zlata godišnje. Računajmo da je on normalno
mogao poživjeti još pedeset godina. To znači da smo s Atlasom
izgubili četiri milijuna i pet stotina tisuća zlata. Zaista šteta
Atlasa!

KLIMENA: O, bijele duše djece globusa.

O, dobro srce moga Atlasa,
gdje je plam osvete za ljude, bogove i oca tvoga?
Jezici, jezici plameni
vijorite, vijorite ponosno
k'o zastave bijele
na slavluku ulaza našeg u
Vječnost.

(*Za vrijeme Klimentinog monologa*):

JAPET: Dakle. Prometej! Nadgrobni govori?

PROMETEJ: Da.

RADIOFON: Japete! Uspjeh neočekivan, silan, kolosalan.
Posljednji zemljotres najuspjeliji našega pamćenja. Jedna
polutka globusa skoro posve uništena.

JAPET (*telefon*): Halo! Halo! Poslovi teku odlično. Preuzimam popravak razorene polutke Globusa...

(Od trenutka kada je Klimena počela posljednji monolog, scena se neprimjetno prazni. Konačno, ostaju još samo Japet, Klimena i Atlas. Kroz Japetovo telefoniranje čuje se još ponavljanje posljednjih riječi)

KLIMENA: ...k'o zastave bijele na slavluku ulaza našeg u Vječnost.

(1924)

O KOZMIČKIM ŽONGLERIMA

Kalman Mesarić (Prelog, 17.9.1900. – Zagreb, 30.1.1983.) pojavio se u hrvatskoj dramskoj literaturi između dva svjetska rata. Uz to što je pisao drame, pisao je i romane, novele, pjesme. Okušao se i u redateljskim i kritičarskim vodama. U povijesti književnosti poznat je kao tvorac hrvatskog pučkog teatra koji na njegovim zasadima živi i danas. Mesarićeva dramska djela raznovrsna su sadržajem i prilično su ujednačena vrijednošću. Svoj je književni rad započeo u vrijeme hrvatskog ekspresionizma (1910. - 1925.), uz bok tadašnjih velikana Krležu i Šimića. Tada nastaju njegove prve pjesme, pripovijetke, drame i kritičarski radovi.

Mesarićevo prvo dramsko djelo *Kozmički žongleri* uznemirujuća je ekspresionistička groteska o općeljudskim temama i apsurdnome građanskom moralu, drama u kojoj su likovi tek oživiljeni simboli: *Njegov prvi scenski rad, Kozmički žongleri, predstavlja neosporno najsmioniji pokušaj krajnje ekspresionističke dramske frakture kod nas*¹. Naime, u hrvatskoj se književnosti u vrijeme avangarde razvija samo jedan njezin pokret, i to upravo ekspresionizam. Nastanak se ekspresionizma obično objašnjava umjetničkim (antagonizam prema naturalizmu i simbolizmu, usvajanje filmskih tehnika), društvenim (industrijalizacija, velegradski život), znanstveno-filozofskim (F. Nietzsche, S. Kierkegaard, H. Bergson, S. Freud, E. Husserl, G. Simmel) i povijesnim razlozima (Prvi svjetski rat,

¹ Citirano prema Jelčić, Dubravko, 1965., *Dramska djela*, u: Strozzi, Kulundžić, Mesarić, Senečić, *Pet stoljeća hrvatske književnosti*, Knjiga 106, priredio Dubravko Jelčić, Zagreb. Svi ostali citati iz djela bit će navedeni prema istom izdanju, a u zagradu je stavljen broj stranice na kojoj se citat nalazi.

revolucionarna previranja). Konkretno, u kazalištu u vrijeme ekspresionizma prikaz svakodnevice zamjenjuje se stilizacijom te redukcijom dramaturgije na tipološki pojednostavnjene obrasce. Posebice se to očituje na planu likova, maski ili generički određenih imena što skrivaju tipove ocrtane samo kao skice, bez psihološke karakterizacije te uz pomoć oštih kvalitativnih opreka. Sve to primjenjuje i Mesarić u svojim *Kozmičkim žoglerima* koje je napisao u obliku groteske²/burleske³ kao scensko-izražajne „skulpture“ kojom će građanski moral dovesti ad absurdum, s humorom iz čije poluironičnosti progovara moralist koji ekstatično patetičan vjeruje u novi humanitet u obnavljanje čovjeka na podlozi duha⁴. Kozmički žongleri izvedeni su prvi puta u HNK 21. travnja 1926. godine u drugoj kazališnoj kući u Tuškancu, a na repertoaru su se zadržali svega mjesec dana i bili su prikazani samo četiri puta. Djelo se sastoji od 3 aktovke: *Desperateri, Clown, Pobuna Atlasa*, a u njima se tematizira odnos svijesti i mašte, odnosno Mesarić u njima želi prikazati sve ono što se nalazi u čovjekovoj podsvijesti. Spomenute tri aktovke čine jednu cjelinu kojom su zahvaćeni i isječeni iz smjese svagdašnjosti svi glavni i osnovni momenti čovjeka borca protiv prirode (osnovni problem kulture i civilizacije) i pušteni u smionoj fikciji svom logičkom razvoju⁵.

² groteska (tal. *grottesco*: čudesan, prekomjeren, iskrivljen, prema *grotta*: špilja < vulgarnolat. *crūpta* /usp. srednjovj. lat. *grūpta* / za klas. lat. *crypta* < grč. *κρύπτη*), umjetnički, osobito književni oblik kojemu se komično djelovanje temelji na fantastičnoj i izobličenoj predodžbi stvarnosti; prema: *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2013. – 2025. Pristupljeno 14.9.2025. <<https://www.enciklopedija.hr/clanak/groteska>>.

³ burleska (tal. *burla*: šala), književni ili scenski žanr motiviran porugom na račun prihvaćenih ili nametnutih autoriteta i vrijednosti; prema: *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2013. – 2025. Pristupljeno 14.9.2025. <<https://www.enciklopedija.hr/clanak/burleska>>.

⁴ Citirano prema Paljetak Luko, 2003., Ka Mesarić, u: Kozmički žongleri; Čovjek ne će da umre!, priredio Luko Paljetak. . Svi ostali citati iz djela bit će navedeni prema istom izdanju, a u zagradu je stavljen broj stranice na kojoj se citat nalazi.

⁵ Tomašić Stanko, *Kozmički žongleri* u Hrvatska pozornica, 1925-1926, str.523-524.

Prvi dio *Kozmičkih žonglera* jednočinka je *Desperateri* u kojoj se sučeljavaju tri lika: Desperater A, Desperater B i Desperater C koji se još naziva i Ženomrzac Glavni. Mjesto radnje je azil u mozgu Ženomrscu Glavnog. Spomenuta tri lika predstavljaju ljudske figure različitog karaktera koji se sukobljavaju u podsvijesti: Desperater A sit je žena, Desperater B čezne za ženama dok je Desperater ženomrzac. Njih trojica ustvari iznose svoje misli vezane uz svoj karakter te jedna misao preskače drugu, da bi ih treća misao, koja nema veze s prethodnima, u potpunosti zamijenila. Sve njihove misli i rasprave vezane su uz ženu, što dokazuje replika Desperatera B koji kaže: „Žena je sve. Žena je os.“ To znači da žena predstavlja sredinu, odnosno ono čemu on teži. S njim se ne slažu Desperater A i Desperater C koji žele samo samoću. Na samom kraju Žena zaista stupa na scenu i ona u njih trojice izaziva sasvim različite reakcije. Njezin je napor usmjeren na osvajanje Desperatera C. Dijalog između njih dvoje borba je argumenata koja se pretvara u ekspresionistički ritmiziranu pjesmu koja završava porazom Desperatera C (Ženomrscu). On tada želi poljubiti Ženu, koja ga odbije i iz čarape izvuče ljiljan kao simbol čistoće i veličanstvenosti, bezuvjetne ljubavi i milosrđa. Ženomrzac se tada naljuti i Ženi ispjeva pjesmu u stilu Janka Polića Kamova u kojoj se obraća Ženi kao bludnici. Desperateri završavaju željom za spuštanjem zastora, odnosno željom da se zatamni svijest lika u kojoj se Desperateri bore da *bi se proces mogao nastaviti u svijesti gledalaca u koju autor u stvari želi smjestiti tu dramsku radnju, jer se ona zapravo ne događa među likovima povezanim socijalnim odnosima ili instinktima, već u pjesniku samom.* (Paljetak, 2003:196) Osim spomenutih likova, u djelu veliku ulogu imaju i boje, što je također obilježje ekspresionizma: crna koja predstavlja stravu i užas, crvena koja predstavlja erotiku te zelena koja predstavlja strast i pobjedu.

U drugoj jednočinki naslovljenoj *Clown* pojavljuju se sljedeći likovi: Patnik, Cinik, Djevojče, Prijatelj, tri Pijanica, Križari u potrazi za svojom pastvom i Ohole žene, članice društva Erotikon. Mjesto je radnje ovog dijela teatar. Prvi i drugi dio povezuje lik ženomrscica. Naime, Patnik je ženomrzac, žene su za njega laž, stoga je on zaljubljen u Djevojče. Prema riječima Paljetka, Patnik je *prefigurirani Ahasfer, ali i Krist; u njemu prepoznajemo persiflažu Isusova odolijevanja napasti*. (Paljetak, 2003:197) Zato je Patnik tijekom cijele jednočinke nesretan i uvijek sam. Njemu je Mesarić suprotstavio lik Cinika koji predstavlja Patnikovo drugo Ja. On mu predlaže povratak u *prašumu prvih poriva*, odnosno vraćanje u prašumu, suncu, vodama i divljači, odnosno u „Neomov raj“, o čemu pjevaju Pijanci. To je šuma, ustvari utopijski prostor, opozicija gradu od kojeg Patnik želi pobjeći u visine, u slobodu, dok ga Djevojče vuče dolje. I u ovoj jednočinki, kao i u prethodnoj, boje, odnosno kontrast igraju veliku ulogu. Crno je dolje, bijelo je gore; crno je jače od bijelog, a njihov spoj daje sivo, sivo koje se *smije kao Clown*, stoga Patnik postaje Clown. Patnika tijekom čitave radnje različite napasti sile da se oslobodi svoje maske, odnosno životne laži te da se spusti na zemlju i živi realnim životom. Prvi koji pokušavaju to napraviti jesu Pijanci, nakon njih ga Križari pozivaju da dođe pod okrilje crkve, zatim ga ženski klub Erotikon poziva na užitak u baru. Između Patnika i svih likova koji ga pokušavaju "spustiti na zemlju" nastaje prepirka koja prelazi u *stihovani, kontrapunktualno, po zakonima glazbene strukture suprotstavljeni im largo zasnovan na Mesarićevu futurističko-ekspresionističkom iskustvu*. (Paljetak, 2003:200) Patnik je na kraju jednočinke suočen sa slikom smrti u obliku mrtvačke glave i on ju je spreman izabrati, no svi spomenuti likovi nude mu nešto drugo, samo da ostane na životu: Križari mu nude da bude Kristov sljedbenik, klub žena da bude njihov voditelj, Djevojče

mu nudi da bude njezin posjednik, a Prijatelj mu nudi ulogu dendija. Sve to Patnik odbija i prihvaća ponudu Cinika te postaje *kandidat za generalnog direktora kartela za proizvodnju špiritusa koji je dolje – na zemlji*. Ovaj je kraj svojevrsna pobjeda pragmatizma svakodnevnog života nad idealizmom kao što će ekspresionizam ustuknuti pred novim realizmom koji će se temeljiti na realističkoj i naturalističkoj poetici. To je razdoblje nakon ekspresionizma Mesarića dovelo do stvaranja pučkog teatra čijim se začetnikom s pravom smatra.

Pobuna Atlasa posljednji je dio *Kozmičkih žonglera*. Likovi ove jednočinke poznata su lica iz antičke mitologije: Japet, Prometej, Atlas, Europa, Epitemej, Menoetej i Klimena, koja raspravljaju, ili bolje rečeno "važu", o sudbini svijeta. Mjesto je radnje Globus na ramenu titana Atlasa, a sam Mesarić kaže da se radnja *dogđa u naše dane*, što je dokaz da su ekspresionisti brisali granice između književnih epoha, civilizacija i vremena. Glavni je lik Japet koji predstavlja poraženog Patnika iz prethodne jednočinke *Clown*. Japet je ustvari trgovac truplima i njegova je zadaća nabaviti što više leševa kako bi bogovi bili namireni kako bi ih mogao imati na svojoj strani. Opće je poznata činjenica da je antičke bogove na neki način trebalo podmićivati ukoliko se od njih želi imati korist, a Japet je to činio leševima. Tome je učio svojeg sina Epitemeja kojem je povjerio vođenje svoje uspješne firme nakon što se on povuče iz posla. Klimena, njegova žena, ne slaže se s njime i predlaže da posao preuzme Prometej. Tu dolazi do prepirke između Klimene i Japeta. U međuvremenu nestane leševa te je potrebno da Atlas izazove omanji potres. Atlas to odbija i u cijelu se priču upliće Europa koja izaziva svađu između Menoeteja, Prometeja i Atlasa. Atlas se naljuti, prodrma Globus i padne mrtav pod njega. Jedan dio polutke Globusa biva uništen, a propast drugog dijela sprečava Japet našavši "Rolvagen" kao *tehničku zamjenu za Atlasovo rame*.

Iako tužni i nesretni što je Atlas izgubio svoj život, u svemu tome titani pronalaze načine za novi način zarade: popravak uništene polutke Globusa. Ova je jednočinka samo dokaz da su svi i sve zamjenjivi i da su novac i trgovina iznad osjećaja i moralnih načela.

Mesarićevi *Kozmički žongleri* predstavljaju jedno od uspješnijih ostvarenja hrvatske ekspresionističke drame. U trima jednočinkama, odnosno aktovkama, *Desperateri*, *Clown* i *Pobuna Atlasa*, autor istražuje dubine ljudske podsvijesti, sukob ideala i realnosti te razotkriva apsurd građanskog morala i krhkost društvenih vrijednosti. Kombinacijom groteske, simbolike boja i ekspresionističkih postupaka, Mesarić gradi scensku viziju koja prelazi granice epoha i civilizacija, stvarajući univerzalnu priču o čovjekovoj borbi između duhovnog i materijalnog, idealnog i pragmatičnog. Stvarajući tekst, svjestan je da je njegova finalna forma moguća tek s predstavom, da je proces njezine kreacije definirajući po pitanju toga što će taj tekst postati. Scensko događanje, iako namjerno nedefinirano u *Kozmičkim žonglerima*, za Mesarića je ono što se treba dogoditi.

RIJEČ POSLIJE

Dramski prvijenac Kalmana Mesarića *Kozmički žongleri* predstavlja veliki izazov na razini tumačenja u današnjem duhu vremena tolerancije i slobode. Burleskni teatar u tri aktovke napisan je u mladosti (1922. godine), a izveden prvi put 1926. godine u HNK-u u Zagrebu.

Izazov se očituje, prije svega, na tematskoj razini glavne figure Desperatera C. koji dobiva naziv Ženomrzac Glavni. Može se slobodno ustvrditi da se danas uloga i mjesto žene određuje u duhu feminističkih sloboda i drukčijih vrijednosnih okvira, nego prije 103 godine u vrijeme nastanka ovog djela. Moralni sustav vrijednosti koji autor propitkuje predstavlja također polaznu točku i tematski okvir, kako na dodiru erotizma tijela i srca u nemiru nezadovoljenih čežnji muškog svijeta, tako i u smislu velikog oslobođenja sputanih želja uma koje se lome između grijeha i slobode. Stoga mu Julije Benešić u izravnom obraćanju kaže: „Vaš je rad skulpturski. Vi u materiji nazirete lik, koji treba iščupati, osloboditi iz ljuske, očistiti od iverja, riješiti ga glomaznog oblika maske, u kojoj je on – ženomrzac ili clown – imanentan, ali u Vašem je duhu on već gotov, izdjelan, isklesan i sada – kad ga nama prikazujete – morate da s njega skinete ove krhotine i gruboće i uglove i iverje i to su te Vaše negacije“ (7). I dalje: „Vi dobro znate, da je svaki od nas svoj svijet, svaki ima pravo na svoj život i svatko ima pravo da traži svoj put“ (8). Vidi li to Mesarić, zapravo, mogućnost da se ovim putem odražava duh vremena pa je osmislio svijet koji se nada je našoj svijesti na posve nov spoznajni način?

Čovjek, lik – ovdje figura – očajno traži izlaz iz toga varljivoga svijeta, ali se lomi u pokušajima jer nema još uvijek

izgrađenu samosvijest u doživljavanju duha u kojemu volja igra presudnu ulogu. Htijenje je ovdje slabašno i bilo kakav otpor negativnim životnim situacijama propada u nizu iracionalnih događanja, što je vidljivo prikazano u buntu Atlasa čija pravda nije ostvarena. Ako taj titan kojeg odlikuje borbenost biva simbolom pravednosti, a na kraju završava tragično, pitanje je gdje je onda mjesto običnog smrtnika. Čovjek, doduše, traga za samim sobom u želji da pronađe smisao svoga života. Na tom putu, u toj potrazi, postavlja bezbroj pitanja tražeći odgovore koji bi bili dodana vrijednost njegova bića. Dakle, u život treba ući s bezbroj pitanja i time otvoriti svoju angažiranost pa makar i na razini svijesti, fantazije i mašte, kako to radi Mesarić u *Kozmičkim žonglerima*. Autor se doista ovdje uzdiže na razinu stvoritelja kao neprikosnoveni autoritet (moguće da je htio i previše) što može predstavljati i veliku samoobmanu u traganju za istinom. Da je tome tako, vidljivo je iz dijaloga Desperatera A i B: „Naš autor, on nas je stvorio“ ili izjave Desperatera C: „O, Autore – Stvoritelju naš“ (Mesarić 22)! Mogućnost razumijevanja, a time i mišljenja koje se iz podsvijesti uzdiže u svijest, pokazuje se kao nemir u želji da dohvati ili spozna temeljnu bit i vrijednost egzistencije. Razdor koji se događa između likova plod je autorove fantazije. Ovo misaono čuđenje lomi se u pokušaju shvaćanja očajavanja kao životne odrednice izgubljenog pojedinca, što navodi Dubravko Jelčić osvrtno u *Pet stoljeća hrvatske književnosti*: „Njegov prvi scenski rad, *Kozmički žongleri*, predstavlja neosporno najsmioniji pokušaj krajnje ekspresionističke dramske fakture kod nas, snabdjevene dovoljnom količinom patetike u stilu povišenog tona i mističkog zanosa u dijalogu s licima koja su u tim trima aktovima ogoljeni do najekstremnije ekspresivnih simbola sa prilično jasnim međusobnim odnosima“ (309). „Borba misli u čovjeku kojega muči žena (u prvoj aktovki), Patnikova patnja i spoznaja da treba napustiti svoj duhovni život ako se hoće riješiti patnje (u drugoj aktovki), te nagovještaj čovjekovih pokušaja da preuredi

svijet (u trećoj) – svi ti pokušaji scenskog realiziranja irealnih vizija, nabijeni su stravičnim vriskovima“ (309).

Dvojaka je simbolika samog naslova u kojemu kozmos ukazuje na red i time na povjerenje što daje nadu i sigurnost dok istovremeno u tom bezgraničnom prostoru žongliranje dovodi svijest u kaotično stanje, dakle beznađe. Kao tipična vještina žongliranje se nameće u smislu logičkoga paradoksa gdje se u uređenom prostoru kozmosa pokazuje tendencija prema manipulaciji, kako na pojedinačnoj razini egzistencije čovjeka, tako i šire u socijalnom okviru. Mesarić je u tim nastojanjima vjeran ekspresionizmu koji ga je svojom pojavnošću početkom 20. stoljeća očito inficirao do te mjere da njegov trag ostavlja u svojim djelima kako na pjesničkoj tako i na proznoj ili dramskoj razini. Taj bunt koji se iskazuje protiv moralne truleži građanske Europe neposredno pred 1. svjetski rat Mesarić je prigrio želeći opću dehumanizaciju i ljudsko ravnodušje prodrmati iz temelja. O, kakva snažna vizija koja se u histeričnoj i ratnoj Europi očituje kao realnost nakon 100 godina, dakle 20-tih godina 21. stoljeća. To je njegova uzbuna koja poziva na djelovanje, slobodno možemo reći Nietzscheovo „prevrednovanje svih vrijednosti“. Laž, koju kao pojavu toliko puta spominje, treba odbaciti. Kozmos kao mjesto ljudskog postojanja ne smije biti mjesto čovjekove izgubljenosti, već veliki projekt duhovne obnove.

Poetiku „Kozmičkih žonglera“ otkriva autor u podnaslovu „Burleskni teatar u tri aktovke“, čime se unaprijed ukazuje na stilističku orijentaciju izvjesne doze poruge i šale, ali istovremeno i sklonost apsurdnu te satiri. Takav satirički teatar snažnom porukom kritizira mane na individualnoj, ali i općedruštvenoj pozornici života. Je li Mesarić ovdje i na ovakav način propitkiwao i osobni autoritet i mladenačku nedosljednost (jer ipak treba priznati da se stvaranja ovog djela prihvatio s dvadeset i dvije-tri godine)? Valja istaknuti kako *Kozmičke žonglere* promišlja Luko Paljetak, hrvatski književnik i akademik, na nekoliko desetaka

stranica kritičko-umjetničkog teksta u kojemu kaže: „Kalmanovi nekonvencionalni *Desperateri*, *Clown* i *Pobuna Atlasa*, objedinjeni pod zajedničkim nazivom *Kozmički žongleri* govore, zapaženo je nakon premijere, o apstraktnom letu Mesarićeve fantazije, o tipičnom simptomu razaranja duševnog, simptomu očajanja ne samo nad samim sobom, nego nad okolinom u koju su stavljeni lošom sudbinom ili pogreškom sudbine koja ih je stavila u to doba“ (187).

Dakle, prvi dio drame nosi naslov *Desperateri*, što u biti označava osobu u očaju, neku vrstu propalice, beznadnika, ljude bez imena, osobe koje su svedene na bezličnost te imenovane kao *Desperater A*, *B* i *C* koji dodatno dobiva značaj kao „Ženomrzac glavni“ u čijoj svijesti se događa cjelokupna scena imaginacije. Ovo Trojstvo i lik *Napast-ženka* ispunjeni su erotskom igrom strasti. Ispovjedno-molitveni početak sugerira autora-stvoritelja što upućuje na važnost vjerskoga tematskoga kruga. Znači, žena i vjera ne izlaze čovjeku iz glave.

Žena je biće koje mrzimo i volimo: „Svi mi živimo s tobom i u tebi“ (Mesarić 11).

„Žena je kamen na grobu naše samoće. Žena je zastor našega pogleda ka Suncu. Žena je olovo na nogama našima na poletu u vasionu“ (14).

Da bismo opet u ekstazi priznali: „Jedino žena ima snagu sunca. Ali bez žene se ne može, a sunce ima svoju moć od žene“ (18).

„Žena je sve“ (20).

Ova poveznica ljubavi i mržnje prema ženi zapravo proizlazi iz straha prema životu uopće. Rješenje ostaje očito na individualnoj razini svijesti gdje nagoni igraju svoj ples motivirani autorovom maštom. Jezik je pun strasti što omogućuje figurama stvaranje vizije skrivenih želja prema ženi kao središnjem liku podsvjesnih erotskih nagona u grotesknoj igri čovjekove duše i tijela. Sunce, koje se ovdje nameće kao simbol, tematski nas povezuje i upućuje na ženu koja predstavlja fatalni lik autorove imaginacije.

Luko Paljetak u interpretaciji druge jednočinke „Clown“ (čime sugeriramo određenu vještinu i snalaženje u smislu žongliranja) navodi: „... osamljeni Patnik na nekom pustom, neodređenom mjestu uzvišen stoji nad svim ljudima i ustrajno se odbija uključiti u život koji mu, u svojevrsnoj reviji, nude Cinik, Djevojče, Prijatelj, tri Pijanca, Križari, članice društva *Erotikon* koje ga mame na blud. Istom pogled na masku smrti preobrazit će crnog Patnika u šarenog *Clowna* te ga navesti da se spusti među ljude“ (196). Ovaj dio drame može se odrediti kao traganje za srećom u svijetu apsurdna gdje su ljudi tjeskobni i izgubljeni.

U podužem monologu Patnik izriče svoj problem: „Sam. Sam. Sam“ (Mesarić 34). On je otuđen usamljenik koji stvara sliku svijesti filozofije usamljenosti. Bol duše i tijela pod takvim okovima je neizmjerena te se tim više javlja potreba za nekim bliskim, želja da se povežemo kako bismo izbjegli teret samoće.

Patnik svoju čežnju pronalazi u liku Djevojče koje mu se nudi kao vedrina i istina srca. „U žene je sreća. Žena blagoslov nosi. Poklanjam ti svoje srce Patniče“ (40)! No apsurd besmislene patnje vodi u niz sugestivnih ponuda na stranu Cinika i njegova maska „kupujem-prodajem-varam“ izabrana je kao izlaz u kojemu Patnik postaje generalni direktor kartela *špirituspreparatora*.

Treća jednočinka *Pobuna Atlasa*, kako ju interpretira Luko Paljetak, „burleskna je kombinacija grčke mitologije i današnjeg kapitalističkog i socijalnog poretka. Glavni joj je lik Titan Japet, sin Mrane i Geje, i njegovi sinovi Atlas, Prometej, Epimetej i Menoetej. Ženski su likovi Japetova žena Klimena i Europa u kojoj je najjače naglašena mitološka Europa, ljubovca boga Zeusa“ (202). Grčka mitologija, kao izvor nadahnuća autoru, nudi se u smislu apstraktne izmišljene konstrukcije gdje bogovi čine što hoće. Atlas je ovdje jedini radnik i ujedno rob koji drži Globus na svojem ramenu. Radnju pokreće Japet – trgovac koji se raduje što će u Astrahanu imati 30 000 mrtvih ljudi koje treba sahraniti. Za njega su to leševi – roba kojom on zarađuje i pod

uvjetom da podmiti i same bogove ako treba. Za svoj *biznis* ima razgranatu mrežu nabave od Berlina, Pariza, Damaska i Sofije. Bogovi pak žele još jeftinije te Japet nagovara Atlasa na zemljotres, no on se buni, ali ipak u preprici s Europom dolazi do navale ljutnje te odlučuje: „Hoću da oborim i ljude i bogove i žene zbog zapostavljanja. Tražim objektivnost i pravdu“ (Mesarić 83). Jedna je polovica globusa posve uništena, no Japet tu vidi mogućnost poslova i zarade na obnovi razorenog. Moralno-etičko poimanje vrijednosti života ovdje je narušeno. Zarada i trgovina, podmićivanje bez emocija otvoreni su za sva vremena.

Ovo nije samo tema povezana s početkom 20. stoljeća, već, gledajući u cjelini, *Kozmički žongleri* još snažnije progovaraju u današnje vrijeme. Zato je općeprihvaćena ideja pravednosti koja se oblikuje u ljudskoj svijesti, a manifestira se kao htijenje u ostvarenju angažiranosti svakog pojedinca.

Citirana djela

Mesarić, Kalman. *Kozmički žongleri*. Priredio: Luko Paljetak. Zagreb, Ex libris, 2003.

Strozzi, Kulundžić, Mesarić, Senečić. *Dramska djela*. Priredio: Dubravko Jelčić. Crteži: Zdravko Tišljarić. Zagreb, Matica hrvatska: Zora, 1965, 459. str. – Pet stoljeća hrvatske književnosti; knj. 106

BIOGRAFIJA KALMANA MESARIĆA

Kalman Mesarić (Prelog, 17. 9. 1900. - Zagreb, 30. I. 1983), redatelj, dramatičar, prevoditelj i kazališni kritičar. Rođen je u obrtničkoj obitelji Stjepana Mesarića i Regine r. Brumec. Nakon Klasične gimnazije u Zagrebu i Banjoj Luci (gdje maturira u Juvenatu Opatije Marije Zvijezde koju vode oci trapisti), dolazi u Zagreb. Nakon nekoliko godina činovničkoga rada u „Francku“, novinarskoga rada (uređuje satirični list „Koprive“) i objavljenih prvih književnih radova, zapošljava se 1924. u Hrvatskome narodnom kazalištu u Zagrebu kao pomoćni redatelj. U istome kazalištu bavi se i prevođenjem (većinom s mađarskoga i njemačkoga jezika). Tu ostaje do 1945. i režira velik broj djela, u rasponu od klasike do suvremene drame, od kojih je brojne i preveo. Kao stipendist svojega kazališta studira dramaturgiju u Berlinu (gdje pohađa i redateljske seminare Maxa Reinhardta te pokuse Erwina Piscatora), odakle i piše za zagrebačke listove. Bio je kazališni kritičar „Hrvatskog pokreta“, „Riječi“ i „Vidika“, a kritike i teatrološke eseje piše za nekoliko kazališnih časopisa („Comoedia“, „Hrvatska pozornica“, „Kulisa“).

Kao autor u početku književnoga i kazališnoga djelovanja blizak je avangardnim umjetničkim pokretima (ekspresionistička novela *Divlji ples*, 1921; zbirka avangardnih pjesama *Tragigroteske*, 1923; drame tiskane u knjizi *Kozmički žongleri*, 1925.), ali se na prijelazu iz 1920-ih u 1930-e odredio za »socijalnu umjetnost« (brošura *Smjerovi moderne umjetnosti*, 1929.). U zagrebačkome HNK-u 1931. izveden mu je pučki igrokaz *Joco Udmanić* te zatim nekoliko komedija iz zagrebačkoga društvenog života objavljene u knjizi *Među nama*, 1937. (*I u našem gradu*; *Korak preko rampe* i *Poslovne tajne*). Njegova komedija *Gospodsko dijete* (HNK Zagreb,

1936.), jedna je od najboljih i najpopularnijih hrvatskih komedija između dvaju svjetskih ratova, a uspješno živi na sceni i danas. Autor je i socijalne drame *Estera* (1938). Sva su mu djela (osim *Koraka preko rampe*) izvođena na sceni HNK u Zagrebu, a dva puta je nagrađen Demetrovom nagradom za dramske tekstove: *Joco Udmanić* (1930./1931.) i *U našem gradu* (1933./1934.).

U lipnju 1941. dodijeljen je na rad kazalištu u Sarajevo gdje je ostao jednu sezonu kao direktor Drame i dramaturg; kratak povratak u HNK Zagreb gdje režira i uređuje *Kazališni list*, a 1946. odlazi u Rijeku gdje organizira hrvatsku dramu, zatim je radio kao direktor Drame i redatelj u Splitu i Sarajevu, redatelj u Tuzli (1953.-57.), nakon toga u Šibeniku, a na kraju je do umirovljenja bio umjetnički direktor Zagrebačkoga gradskog kazališta Komedija (1957.-59.).

U 1950-ima i 1960-ima objavljivao je dramaturške i teatrološke studije u tuzlanskome časopisu *Pozorište* u čijem je pokretanju sudjelovao. Nakon svojevrsnoga literarnog egzila, poslije odlaska u mirovinu, objavio je roman *Dravom zlato plovi* (1973.) o podravskim ispiračima zlata, a posmrtno mu je objavljen roman *Poker Baltazara Bodora ili Dugme na Fortune kapi* (2000.).

Kalman Mesarić umro je 30. siječnja 1983. godine u Zagrebu. Uspjeh njegova rada u kazalištima diljem Jugoslavije bio je vidljiv po rastu umjetničke razine predstava, popularizaciji kazališta i većemu interesu publike pa je za svoj rad za života dobio, uz ostala priznanja, i republičku nagradu. Danas njegovo ime nosi nagrada Kalman Mesarić koju za dramsko djelo dodjeljuje Hrvatski sabor kulture, a u Prelogu su 2014. pokrenuti *Dani Kalmana Mesarića*, manifestacija koja obilježava Mesarićev život i djelo te svake godine objavi neko njegovo djelo, ali i potiče suvremenike koji stvaraju iz njegove poetike.

SADRŽAJ

KOZMIČKI ŽONGLERI	5
Desperateri	5
Clown	21
Pobuna Atlasa	45
O KOZMIČKIM ŽONGLERIMA	61
RIJEČ POSLIJE	67
BIOGRAFIJA KALMANA MESARIĆA	73

KALMAN MESARIĆ
KOZMIČKI ŽONGLERI

Knjižnica Ogranka Matice hrvatske u Čakovcu
Knjiga 134.

TISAK
Tamposit Nedelišće

ISBN: 978-953-8488-25-2

CIP zapis je dostupan u računalnome katalogu Nacionalne i
sveučilišne knjižnice u Zagrebu pod brojem 001282000.

ISBN: 978-953-8488-25-2

9 789538 488252